

Dansende Etniciteiten

*Een antropologisch onderzoek naar de betekenis van moderne en
traditionele dans voor etnische identiteit in Quetzaltenango, Guatemala*

Jara Jansen & Randi K. Käufer

Dansende Etniciteiten

“Una mujer que no baila o un hombre que no baila, no puede ser feliz”¹

- Lorena -

Foto links voorpagina: www.google.nl/amp/s/informacionlibre2000.worldpress.com/2012/10/17/40-anos-de-trayectoria-artistica-del-ballet-moderno-y-folclorico-de-guatemala/amp/

Foto rechts voorpagina: www.bachatabox.com/en-US/dance/daniel-y-desiree-biography

¹ “Een vrouw of een man die niet danst, kan niet gelukkig zijn.” Dit is een oud Maya-gezegde dat Lorena van haar grootouders heeft geleerd (informeel gesprek, 13/02/17).

Dansende Etniciteiten

DANSENDE ETNICITEITEN

Een antropologisch onderzoek naar de betekenis van moderne en traditionele dans voor etnische identiteit in Quetzaltenango, Guatemala

Universiteit Utrecht

Bachelorscriptie 2017

Jara Jansen 4294521

j.jansen10@students.uu.nl

Randi K. Käufer 4294173

r.k.kaufer@students.uu.nl

Begeleider: Gerdien Steenbeek

Inhoudsopgave

Voorwoord	9
Hoofdstuk 1: Inleiding	11
1.1 Het probleem	11
1.2 Onderzoekspopulatie	13
1.3 Methodologische verantwoording	14
1.4 Opzet thesis.....	16
Hoofdstuk 2: Mondialisering, etniciteit en dans.....	18
2.1 Mondialisering, modernisering en ‘traditie’	18
2.1.1 Mondialisering	18
2.1.2 Mondialisering en modernisering	19
2.1.3 Mondialisering en identiteit	20
2.2 Etniciteit.....	21
2.2.1 Etnische groepen.....	21
2.2.2 Etnische identiteiten.....	23
2.2.3 Etnische identiteiten gemarkeerd	24
2.3 Dans	25
2.3.1 De antropologische benadering van dans.....	25
2.3.2 Dans als performance van etnische identiteit.....	26
2.3.3 Dans en mondialisering.....	27
2.4 Conclusie	27
Hoofdstuk 3: Mondialisering, etniciteit en dans in Guatemala	28
3.1 Guatemala: een geschiedenis van geweld en onderdrukking	28
3.2 Mondialisering in Guatemala	29
3.3 Etniciteit in Guatemala	29
3.4 Etnische identiteiten gemarkeerd in Guatemala	30
Hoofdstuk 4: Traditionele dans en etnische identiteit	32
4.1 Traditionele dansen in Quetzaltenango: wie, wat en waar?	32
4.1.1 De traditionele dansen.....	32
4.1.2 De Son.....	33
4.1.3 Danza Maya	35

Dansende Etniciteiten

4.2 Het belang van traditionele dans	37
4.2.1 Bedreigde cultuur	37
4.2.2 Beschermen van normen en waarden	38
4.3 Etnische identiteit in relatie tot traditionele dans	40
4.3.1 Etniciteit: een emic perspectief	40
4.3.2 Trots en verbondenheid.....	42
4.3.3 Hiërarchie en passing	44
4.4 Conclusie	45
Hoofdstuk 5: Moderne dans en etnische identiteit	46
5.1 Moderne dans in Quetzaltenango: wie, wat en waar?	46
5.1.1 Het moderne aspect van moderne dansen	46
5.1.2 De moderne dansen.....	47
5.2 Het belang van moderne dans.....	50
5.2.1 Blijheid en moderniteit	50
5.2.2 De redenen om te dansen	51
5.3 Etnische identiteit in relatie tot moderne dans.....	56
5.3.1 Etniciteit: een emic perspectief	56
5.3.2 Etnische identificatie in dans	57
5.4 Conclusie	59
Hoofdstuk 6: Conclusie: dansend tussen traditie en moderniteit	61
6.1 De waarde van dans	61
6.2 Etniciteit en hiërarchie.....	62
6.3 Opvattingen over etniciteit	64
6.4 Dans als etnische marker	65
Bibliografie.....	68
Bijlagen.....	72
Bijlage 1: Informantenlijst modern dansen	72
Bijlage 2: Informantenlijst traditionele dansen	73
Bijlage 3: Spaanse samenvatting	75
Bijlage 4: Origineel figuur 1	77

Voorwoord

Antropologisch veldwerk is een ervaring die men niet alleen doormaakt. Ons onderzoek is gevormd door de mensen die wij hebben ontmoet en de plekken die wij hebben mogen ontdekken. In de drie maanden die wij in Quetzaltenango hebben doorgebracht, is de stad ons thuis geworden en zijn er nieuwe vriendschappen ontstaan. Het veldwerk was een onvergetelijke ervaring die ons heeft gevormd als antropoloog en persoon. Wij willen graag van deze mogelijkheid gebruik maken om alle mensen te bedanken die hier een bijdrage aan hebben geleverd.

Allereerst bedanken wij de taalschool Celas Maya en onze Spaans docenten Luis, Claudia, Loyola, Pedro en Thelma bedanken. Zij hebben ons niet alleen de taal geleerd, maar ook geholpen bij het vertalen van de interviewvragen, ons bekendgemaakt met de stad en enthousiast verteld over de cultuur en dansen in Quetzaltenango. Ook bedanken wij Kelvin bedanken voor de gezellige avonden, de flauwe grappen en het verbeteren van ons Spaans. Onze gastfamilie: Dayana, Kim, en Karla, bedanken wij voor hun gastvrijheid en goede zorgen. Zij boden ons een warme en veilige thuishaven waar we na een dag onderzoek doen altijd weer tot rust konden komen.

Uiteraard gaat onze dank uit naar alle informanten, die hun inzichten en verhalen met ons hebben gedeeld en ons hebben meegenomen in de wereld van dans. Dit onderzoek zou niet mogelijk zijn geweest, zonder de medewerking van de dansscholen Escenic, Nexus en Talento Dance Academy. Bedankt dat jullie deuren altijd openstonden. In het bijzonder onze dank voor Champion, die een waardevolle poortwachter was en die Randi Käufer de fijne kneepjes van de dansen heeft geleerd.

Ook bedanken wij de leiders en leden van de dansgroepen Maya Raices, Wajshaquib Batz, en Maya Jade voor hun gastvrijheid en het delen van hun kennis en verhalen. Bedankt Roberto, voor het geduld, enthousiasme en de urenlange gesprekken over de indrukwekkende Maya cultuur en Maya dansen. Brayán en Marcos, bedankt voor de hulp en de waardevolle gesprekken.

Ten slotte bedanken wij onze begeleidster Gerdien Steenbeek, die altijd voor ons klaarstond in Nederland én in Guatemala. Bedankt voor de betrokkenheid, waardevolle feedback en wijze raad. Jij hebt ons altijd gemotiveerd om deze scriptie tot een beter resultaat te brengen. Wij hadden ons geen andere begeleider kunnen wensen!

Utrecht, juni 2017

Hoofdstuk 1: Inleiding

Jara Jansen en Randi Käufer

In de gehele wereld dansen mensen. Mensen dansen voor hun plezier of als onderdeel van een ceremonie. Dansen zijn er in allerlei soorten en maten, van de wals met voorgeschreven passen tot de vrije sprongen tijdens de nachtelijke technofeesten. Dans is bewegen en bewogen zijn. Dans is onderdeel van tradities, maar ook van populaire cultuur. Dankzij moderne media en toenemende mobiliteit komen mensen overal ter wereld in aanraking met elkaars tradities en gebruiken, waaronder dans. Zo rijzen in Nederland de scholen waar Latijns-Amerikaanse salsa gedanst kan worden als paddenstoelen uit de grond. Door deze culturele stromen van ideeën en gebruiken verspreiden dansen zich niet alleen, maar veranderen zij ook. Bovendien kunnen dansen die met het verstrijken van de tijd verloren zijn gegaan, opnieuw ‘uitgevonden’ worden en bijdragen aan de behoefte vast te willen houden aan tradities die juist door mondialisering en modernisering onder druk komen te staan. Door middel van dans kunnen mensen uitdrukking geven aan verbondenheid. Dans is daarmee vanuit verschillende perspectieven een interessant thema om de dynamiek van mondialisering in relatie tot identiteitsvorming te onderzoeken.

1.1 Het probleem

Uit de sociaal wetenschappelijke literatuur blijkt dat (groepen) mensen op grond van de toenemende verbondenheid het idee hebben dat zij steeds meer op elkaar gaan lijken. (Robertson *in* Eriksen 2007, 4). Op basis van dit gevoel van gelijkheid vragen mensen zich af wie zij zijn en neemt de behoefte om zich te onderscheiden van anderen toe. Hierdoor gaat men identiteiten juist versterkt benadrukken door de nadruk te leggen op vermeende verschillen tussen (groepen) mensen (Eriksen 2007, 13). Deze verschillen worden vaak gekoppeld aan etnische identiteit.

Etnische identiteit refereert aan een gevoel van verbondenheid op basis van gedeelde normen en waarden (Barth 1969, 17; Bentley 1987, 26). Het uitdrukken en communiceren deze etnische identiteit vindt plaats door het beoefenen van bepaalde handelingen en praktijken. Door deze handelingen en praktijken ‘markeert’ een persoon zijn of haar etnische identiteit en daarom worden deze ook wel etnische *markers* genoemd. Dans is een van deze etnische markers, omdat het een praktijk is waardoor een persoon aan zijn etnische identiteit kan refereren en deze kan belichamen. Men kan dus zeggen dat dans een middel is om etnische identiteit uit te drukken en te *performen*. De relatie tussen etnische identiteit en dans staat

centraal in deze thesis, die het product is van acht weken veldwerk in Quetzaltenango, Guatemala dat wij in de periode van februari tot en met april 2017 hebben uitgevoerd. De focus van deze thesis ligt op de rol van dans als etnische *marker*, waardoor wij de betekenis van dans voor etnische identiteiten willen aantonen. Wij hebben ervoor gekozen om ons onderzoek uit te voeren in Quetzaltenango, omdat hier verschillende etnische groepen samenleven en zich bezighouden met diverse dansen. In dit onderzoek ligt het accent op moderne dansen en traditionele dansen, omdat er in Guatemala veel aandacht wordt besteed aan tradities, maar de samenleving evenwel bestaat uit moderne componenten. Door deze componenten te bestuderen, onderzoeken wij de relatie en spanning tussen moderniteit en traditie. Daarnaast is het huidige theoretische debat over de uitdrukking van etnische identiteit in Guatemala beperkt tot de bespreking van kleding als etnische *marker*. Door te kijken naar dans als etnische *marker* voegen wij dus nieuwe data toe aan het theoretische debat over etnische *markers* in Guatemala. Ook biedt dit onderzoek een empirische onderbouwing van theorieën die stellen dat dans een uitdrukking is van etnische identiteit. Naast deze wetenschappelijke relevanties is ons onderzoek ook maatschappelijk relevant, want inzichten in processen van identificatie zijn belangrijk bij het begrijpen van sociale processen en het oplossen van conflicten en problemen die bijvoorbeeld te maken hebben met ongelijkheid, uitsluiting en discriminatie.

In ons onderzoek staat de volgende vraag centraal: *Wat is de betekenis van moderne en traditionele dans voor etnische identiteit in Quetzaltenango, Guatemala?* Om de centrale vraag te beantwoorden, hebben wij onderzocht wat de inwoners van Quetzaltenango die betrokken zijn bij dans als modern en traditioneel zien en welke waarde zij hier (niet) aan hechten. Daarnaast hebben wij gekeken of, hoe en waarom ze zichzelf met een etnische groep identificeren en hoe zij door middel van dans laten zien dat ze bij een bepaalde groep horen. Hierbij is het ons doel om de rol van dans in het identificatieproces van de inwoners van Quetzaltenango die betrokken zijn bij dansen aan te tonen. De centrale vraag bestaat uit twee componenten: aan de ene kant wordt er gevraagd naar de betekenis van moderne dans en aan de andere kant naar de betekenis van traditionele dans. Randi Käufer heeft haar veldonderzoek gericht op moderne dansen en is auteur van de desbetreffende delen uit deze thesis. Jara Jansen heeft traditionele dansen onderzocht en de delen over dit onderwerp geschreven.

Door deze opsplitsing in traditionele en moderne dans lijkt het alsof deze termen elkaars uitsluitende categorieën zijn. Dit is echter niet het geval en wij benadrukken dat er samenhang en overlapping tussen deze twee bestaat. Traditie en moderniteit zijn geen statische tegenpolen, maar de concepten ‘traditioneel’ en ‘modern’ hebben wel degelijk invloed op de collectieve verbeelding, identiteitsvorming en het discours van mensen. Hiermee rekening houdend hebben

wij traditie en moderniteit gedurende ons onderzoek behandeld als fluïde constructen waartussen mensen hun etnische identiteiten construeren door te kijken naar hoe en waarom onze informanten zelf bepaalde dansen als modern, traditioneel of een combinatie van beide omschrijven. Ook etnische identiteit is geen statisch concept, maar wordt gekenmerkt door een zekere mate van fluiditeit en veranderlijkheid. Wij hebben onderzocht hoe de inwoners van Quetzaltenango die betrokken zijn bij dansen etnische identiteit zelf beschrijven (dus vanuit een *emic* perspectief) en categoriseren om vanuit dit perspectief de uitdrukking van etnische identiteit te bestuderen. Aangezien etnische identiteit een complex begrip is, konden wij onze informanten hier niet direct over bevragen. Daarom hebben wij indirecte indicatoren van etnische identiteit zoals verbondenheid, groepsgevoelens en trots opgepakt en deze in gesprekken gebruikt om informatie te verzamelen over etnische identiteit.

1.2 Onderzoekspopulatie

Onze onderzoekspopulatie bestaat uit inwoners van Quetzaltenango die betrokken zijn bij dansen. Oorspronkelijk wilden wij ons hier richten op de Guatemalteekse jongeren, omdat jongeren in het bijzonder bezig zijn met wie zij zijn en waartoe zij behoren (Lane 2003, 191). Bovendien is het juist deze groep die heen-en-weer geslingerd wordt tussen moderniteit en traditie (Green 2003, 67). Wij waren ons ervan bewust dat niet alleen jongeren dansen en vooral traditionele dansen eventueel meer door oudere mensen worden beoefend. In het veld bleek dit inderdaad zo te zijn. Daarom hebben wij de onderzoekspopulatie bij de traditionele dansen uitgebreid en ook oudere dansers in het onderzoek opgenomen, terwijl de focus bij de moderne dansen nog steeds op jongeren ligt.

De onderzoekspopulatie is opgesplitst in inwoners van Quetzaltenango die moderne dansen beoefenen en diegenen die traditionele dansen uitvoeren. Dit bracht ook een scheiding in etnische groepen met zich mee: terwijl onze informanten die traditionele dansen beoefenen zichzelf als inheems identificeren, ligt dit bij de moderne dansers wat gecompliceerder. Deze kwestie van identificatie met een etnische groep staat echter centraal in deze thesis, en daarom zullen wij deze hierin later weer oppakken. De informanten² die zijn betrokken bij moderne dansen hebben een leeftijd van 16 tot 30 en zijn allemaal woonachtig in de stad Quetzaltenango. Wij hebben ernaar gestreefd om een evenwicht tussen mannen en vrouwen te houden. Deze informanten die moderne dansen beoefenen, hebben wij benaderd door hen in dansscholen en discotheken aan te spreken. De traditionele dansen worden namelijk niet uitgevoerd in

² Zie bijlage 1 voor een lijst met informanten en hun achtergrondinformatie

dansscholen. Ook worden zij in deze tijd van het jaar niet beoefend in openbare ruimtes, maar vooral tijdens privégelegenheden. Door het bezoeken van culturele instanties en salons waar feesten worden gevierd, zijn wij in contact gekomen met een breed scala aan informanten³ die zijn betrokken bij traditionele dans. Naast de personen die dansen op feesten en in speciale traditionele dansgroepen, hebben wij gesproken met ceremoniemeesters, *guias espirituales*⁴ en *reinas indigenas*⁵, die allen op eigen wijze betrokken zijn bij traditionele dansen. De leeftijd van deze informanten varieert van 16 tot 60 jaar en deze groep bestaat uit ongeveer evenveel vrouwen als mannen.

1.3 Methodologische verantwoording

Deze thesis is gebaseerd op kwalitatief onderzoek waarbij participerende observatie centraal staat. De mate waarin participerende observatie kon plaatsvinden varieerde echter. Wat de traditionele dansen betreft, waren de mogelijkheden om participerende observatie uit te voeren beperkt, omdat de traditionele dansen in deze tijd van het jaar alleen tijdens privégelegenheden worden gedanst en de dansgroepen niet (regelmatig) oefenen en heel weinig uitvoeringen hebben. Daarom zou een onderzoek naar traditionele dansen beter kunnen worden uitgevoerd in de maanden juli, augustus en september, want in september worden de patroonfeesten en de onafhankelijkheid van Quetzaltenango gevierd. Tijdens deze feesten en gedurende de maanden ervoor zijn de dansgroepen actiever en zijn er dus veel meer mogelijkheden voor participerende observatie. Toch heeft Jara Jansen tijdens een Maya bruiloft, twee Maya ceremonies, en een dansuitvoering participerende observatie kunnen uitvoeren en de dansen in het echt gezien. Om een completer beeld te krijgen van de dansen, heeft zij samen met de informanten naar video's en foto's van hun dansen gekeken en deze besproken. Binnen het onderdeel over moderne dansen kon participerende observatie in grotere mate worden uitgevoerd en werd deze gebruikt om mensen te benaderen, *rapport* op te bouwen en het dagelijkse leven van de dansenden te leren kennen. De participerende observatie werd in verschillende dansscholen en discotheken gedaan. Randi Käufer heeft deze locatie ook gebruikt om toegang te krijgen tot moderne dansen en de beoefenaren. Hierbij bleken dansscholen geschikter voor het benaderen van potentiële informanten, terwijl de discotheken adequater waren voor het opbouwen van *rapport* en het voeren van informele gesprekken met informanten die in de dansscholen werden ontmoet. In

³ Zie bijlage 2 voor een lijst met informanten en hun achtergrondinformatie

⁴ Maya spirituele 'leiders'

⁵ Inheemse meisjes die hun stad of dorp vertegenwoordigen

Quetzaltenango maken de dansers zelf onderscheid tussen verschillende soorten moderne dansen: Latijns-Amerikaanse dansen en urbane dansen. Hoewel Randi Käufer ook onderzoek heeft gedaan naar urbane dansen (enkele keren participerende observatie bij een groep die samen oefende voor een optreden en vijf semigestructureerde interviews met breakdancers), heeft zij zich vooral gericht op Latijns-Amerikaanse dansen. Deze beslissing heeft zij genomen, omdat Latijns-Amerikaanse dansen in Quetzaltenango veel meer worden beoefend, populairder zijn en ook toegankelijker zijn. Urbane dansen worden niet op een specifieke plek uitgevoerd en dus was het lastig om urbane dansers te ontmoeten. Randi Käufer vond het belangrijker om diepgaande informatie te verkrijgen over één van de dansen dan oppervlakkige informatie over beide dansen. Bovendien werd zij door andere inwoners van Quetzaltenango gewaarschuwd dat diegenen die urbane dansen beoefenen gevaarlijk konden zijn. Bij een onderzoek dat over een grotere tijdsperiode uit zouden worden gevoerd, zou het wel mogelijk zijn om toegang te verkrijgen tot urbane dansen. Wij adviseren dit in een toekomstig onderzoek te doen, aangezien urbane dansers andere opvattingen hebben dan Latijns-Amerikaanse dansers, waardoor nieuwe inzichten te verkrijgen zouden zijn.

Tijdens de participerende observatie hebben wij veel informatie verkregen en we hebben de verschillen kunnen zien tussen wat mensen vertellen en wat mensen daadwerkelijk doen. Hierop konden wij vervolgens in onze gesprekken ingaan om zo een dieper begrip te vormen van de situatie. Naast informele gesprekken, die wij vooral gebruikt hebben om ons te oriënteren in het veld en erachter te komen welke topics belangrijk waren voor onze informanten, hebben wij ook meer gestructureerde vormen van interviews gevoerd, zoals semigestructureerde interviews. Wij hebben 46 semigestructureerde interviews gehouden, maar de informele gesprekken die wij tijdens de participerende observatie hebben gevoerd zijn ontelbaar. Ook onze informanten zijn niet beperkt tot diegenen die op de lijsten⁶ staan, want dagelijks hebben we in dansscholen, dansgroepen en discotheken met nieuwe mensen gesproken. Door middel van de semigestructureerde interviews konden wij meer gedetailleerde informatie verzamelen en dieper in gaan op de onderwerpen waarover wij in informele gesprekken hebben gepraat. Hierbij hebben wij open vragen gesteld, waardoor de informant steeds het initiatief kreeg om zijn eigen invulling te geven aan de onderwerpen. Wij hebben tijdens alle interviews (ook wanneer wij deze opnamen) en de participerende observatie *jotnotes* gemaakt, die wij meestal op dezelfde dag en hooguit de dag erna hebben uitgewerkt tot aantekeningen. Omdat participerende observatie een iteratief proces is, hebben wij onze

⁶ Zie bijlage 1 en bijlage 2

dataverzameling afgewisseld met analyse. Hierbij maakten wij gebruik van Nvivo en codeerden wij door middel van deze analysesoftware onze aantekeningen en interviews. Dit hielp ons om een goed overzicht te creëren van de informatie die wij hadden verzameld en deze ook alvast te ordenen. Hierdoor werd duidelijk welke informatie er nog miste, waarop wij verder in moesten gaan en het gaf ons ook ideeën voor nieuwe vragen en topics. Vervolgens konden wij onze vragen aanpassen en op deze manier de kwaliteit van ons onderzoek verhogen.

Aan ieder, en dus ook dit antropologische onderzoek hangt de ethische code van de AAA⁷. Het belangrijkste aspect hiervan is *informed consent*. Dit hebben wij opgepakt door onze informanten altijd te informeren over de inhoud van het onderzoek en toestemming te vragen voor het uitvoeren hiervan. Om anonimiteit te garanderen en onze informanten te beschermen, zijn alle namen in deze thesis gefingeerd. Ook wanneer informanten ons toestemming gaven om hun eigen naam te gebruiken, hebben wij hun een pseudoniem gegeven, omdat veel van onze informanten elkaar kennen en wij hun onderlinge relatie geen schade toe willen brengen.

1.4 Opzet thesis

In dit onderzoek over de betekenis van traditionele en moderne dans voor etnische identificatie in Quetzaltenango Guatemala staan drie antropologische kennisgebieden centraal: mondialisering, etniciteit en dans. In het eerste hoofdstuk bespreken wij op basis van (vooral) antropologische literatuur de belangrijkste concepten en theorieën met betrekking tot deze drie thema's. Allereerst geven wij een overzicht van huidige theorieën over mondialisering en laten we de relatie zien tussen de toenemende verbondenheid en identificatieprocessen. Omdat traditie en moderniteit een belangrijke rol spelen in ons onderzoek, zullen we deze concepten en de bijbehorende debatten kritisch analyseren in relatie tot mondialisering. Vervolgens bespreken wij het concept 'etnische identiteit' en de betekenis hiervan voor (groepen) mensen. Dit is van belang om de uitdrukking van etnische identiteit door middel van dans beter te kunnen begrijpen. Daarna gaan wij in op de antropologische benadering van dans en laten wij zien hoe dans een manier is waarop men etnische identiteiten kan uitdrukken. In hoofdstuk drie zullen wij de genoemde sleutelconcepten en theorieën nader bekijken vanuit de Guatemalteekse context, waarbij de complexe en heterogene etnische situatie in Guatemala centraal staat. Daarna presenteren wij in hoofdstuk vier en vijf onze empirische bevindingen. In beide

⁷ Zie code of ethics AAA (2012) <http://s3.amazonaws.com/rdcms-aaa/files/production/public/FileDownloads/pdfs/issues/policy-advocacy/upload/AAA-Ethics-Code-2009.pdf>

Dansende Etniciteiten

hoofdstukken behandelen wij dezelfde aspecten. Allereerst beschrijven wij door wie, wat en waar er wordt gedanst in Quetzaltenango. Ook kijken wij naar de het belang van dans voor het dagelijks leven van diegenen die betrokken zijn bij dans in Quetzaltenango. Daarnaast beschrijven wij wat onze informanten als etnische identiteit zien, hoe zij zichzelf identificeren en analyseren wij wat de relatie tussen de etnische identificatie en hun dans is. Wij sluiten af met een vergelijking tussen de moderne en traditionele dansen en een discussie van de belangrijkste bevindingen, om er uiteindelijk achter te komen hoe onze informanten ‘dansend tussen traditie en moderniteit’ ‘hun’ etnische identiteit vormgeven en wij laten de betekenis van dans voor etnische identiteit zien.

Hoofdstuk 2: Mondialisering, etniciteit en dans

Jara Jansen en Randi Käufer

In dit theoretische kader waarbinnen dans als uitdrukking van etnische identiteiten geconceptualiseerd wordt, komen drie belangrijke thema's naar voren. Ten eerste bespreken wij de antropologische benadering van mondialisering. In het bijzonder gaan we in op de toenemende verbondenheid van (groepen) mensen en wat dit betekent voor identificatieprocessen. In de tweede paragraaf zullen wij het concept 'eticiteit' uiteenzetten. Hierbij zullen wij onder andere aan de hand van Eriksen (2010) en Barth (1969) laten zien wat etnische identiteit is en hoe groepen mensen gebruik kunnen maken van etnische *markers* om hun onderscheid zichtbaar te markeren. Ten slotte bekijken wij vanuit een antropologisch perspectief hoe dans als *performance* van etnische identiteiten kan worden gezien.

2.1 Mondialisering, modernisering en 'traditie' [Jara Jansen]

2.1.1 Mondialisering

De term mondialisering komt steeds vaker voor in het dagelijks taalgebruik en is sinds de jaren 80 van de 21^e eeuw steeds populairder onder antropologen om bepaalde veranderingen in de wereld aan te duiden (Inda & Rosaldo 2008, 7). Eriksen (2007, 5) laat zien dat mondialisering niet zo nieuw is als vaak wordt gedacht. De stroom tussen culturen, ideeën, en mensen is niet nieuw, maar het zijn de omvang en snelheid van hedendaagse mondialisering die ongekend zijn (Eriksen 2007, 5). Inda en Rosaldo (2008, 8) definiëren mondialisering als intensivering van mondiale verbondenheid waarbij er een essentiële herordening van de relatie tussen tijd en ruimte plaatsvindt. David Harvey (1989) noemt deze herordening '*time space compression*'. Dit houdt in dat de wereld wordt ervaren als een kleinere ruimte doordat technologische en economische veranderingen het gevolg hebben dat tijd en ruimte niet langer bepalen hoe menselijke activiteiten georganiseerd worden (Harvey in Inda & Rosaldo 2008,8). Sociale relaties worden in de moderne wereld abstracter door '*disembedding*'; het proces waarbij sociale relaties uit hun lokale context worden gehaald en zo worden geherstructureerd dat de locatie van individuen en het tijdsbestek waarin ze met elkaar omgaan oneindig is geworden (Giddens 2013, 21).

In het populaire discours over mondialisering wordt het concept vaak gebruikt als synoniem voor verwestering, Amerikanisering of *McDonaldization*⁸. Deze benadering negeert echter dat alle culturele vormen worden geïnterpreteerd, vertaald en toegeëigend door mensen ‘*according to local conditions of reception*’ (Inda en Rosaldo 2008, 18). Daarom introduceert Robertson (1995) het concept ‘*glocalization*’ om te benadrukken dat wat er lokaal en mondiaal gebeurt elkaar wederzijds beïnvloeden, in plaats van de polariteit tussen de twee te versterken (Coleman & Sajed 2013, 17). De complexe wisselwerking tussen lokaal en mondiaal die door mondialisering in de hand wordt gewerkt, leidt dus tot mengen en het ontstaan van variaties. Dit wordt ook wel ‘hybridisering’ genoemd (Kraidy 1999, 459). Nestor Canclini (1995, xxv) definieert hybridisering als de sociaal-culturele processen waarin discrete, afzonderlijk bestaande praktijken of structuren worden gecombineerd om nieuwe structuren, objecten of praktijken te genereren. Hierbij is het belangrijk om te onthouden dat deze praktijken en structuren, het lokale en het mondiale, ook al ‘gehybridiseerd’ zijn (Canclini 1995, xxv; Kraidy 1999, 472).

2.1.2 Mondialisering en modernisering

In de context van modernisering wordt *global* vaak onterecht geassocieerd met ‘modern’ en *local* met ‘traditie’. Dit komt voort uit de moderniseringstheorie die stelt dat alle naties hetzelfde lineaire proces doormaken van traditioneel naar modern.⁹ Deze theorie is later weerlegd, maar heeft nog steeds enorme invloed op het discours en de collectieve verbeelding van wat mensen zien als ‘modern’ of ‘traditioneel’ (Gusfield 1967). Hubinger (1997) stelt dat het moeilijk en haast onmogelijk is om ‘moderniteit’ te definiëren. Hij doet een poging en definieert ‘moderniteit’ als ideologisch discours dat een bepaalde onderbreking van tijd veronderstelt (Hubinger 1997, 528). Moderniteit impliceert hierbij een voorwaartse beweging, terwijl traditie een beweging in de andere richting of stagnatie inhoudt. Moderniteit is een westers concept en wordt geassocieerd met individualiteit en het behoren tot een ‘westerse’ beschaving. Wie dit ultieme doel niet najaagt wordt afgeschilderd als ouderwets, eenvoudig en achterhaald (Hubinger 1997, 528).

Door middel van een kritische analyse stelt Gusfield (1967) dat de categorieën moderniteit en traditie vaak als statische tegenpolen worden neergezet terwijl het fluïde

⁸ Dit is in lijn met de uitgebreid bekritiseerde cultureel imperialistische benadering van mondialisering. Voor verdere uitleg, zie: Appadurai 1990; Eriksen 2007; Inda & Rosaldo 2008; Kraidy 1999; Robertson 1995; Tomlinson 2003.

⁹ Volgens Rostow (1960, 1-16) bestaat dit lineaire proces uit vijf fases van economische groei, om uiteindelijk te eindigen als de moderne westerse samenlevingen. Voor meer informatie, zie: Rostow 1960, 1-16

constructen zijn (Gusfield 1967, 353; Hubinger 1997, 529). Hierdoor wordt geïmpliceerd dat ‘traditionele’ samenlevingen en ‘hun cultuur’ altijd zijn geweest zoals ze nu zijn, terwijl ze zelf ook het product zijn van verandering. Gusfield (1967, 362) komt tot de conclusie dat de twee concepten als ‘*misplaced polarities*’ worden gebruikt, waardoor vermenging en variaties over het hoofd worden gezien of zelfs worden ontkend. Dit is in lijn met de redenering van Robertson (1995) over *global* en *local* en zijn pleidooi voor het begrip *glocalization*. Moderniteit en traditie moeten worden gezien worden als fluïde constructen die invloed hebben op de collectieve verbeelding, identiteitsvorming en het discours van mensen.

2.1.3 Mondialisering en identiteit

Mondialisering wordt vaak onterecht geassocieerd met de vernietiging van culturele identiteiten (Tomlinson 2003, 269; Eriksen 2007). Deze gedachte is gebaseerd op het idee dat er ooit een duidelijk gedefinieerde link was tussen een afgebakende geografische plaats en een bepaalde culturele ervaring, met een daarop gebaseerde identiteit. Dit is nooit zo geweest, en door mondialisering nog minder toepasbaar (Tomlinson 2003, 269).

Door mondialisering verdwijnen sommige verschillen terwijl er tegelijkertijd andere ontstaan. Robertson (2007) legt de nadruk op het duale karakter van mondialisering, waarbij zowel de verhoogde verbondenheid als het bewustzijn hiervan centraal staan (Robertson *in* Eriksen 2007, 4). Bewustwording van de toenemende verbondenheid en eenheid vergroot wordt de behoefte om verschillen met anderen te benadrukken. Ook Eriksen (2007, 13) stelt dat de drang om te onderscheiden wordt versterkt door het idee dat men steeds meer op elkaar gaat lijken. Door mondialisering wordt lokale context en afkomst abstracter (Giddens 2013, 21). Hoe abstracter deze bronnen van identiteit worden door mondialisering, hoe moeilijker het is te achterhalen wat het precies is waar je identiteit op is gebaseerd is, waardoor de drang om deze te versterken, of soms zelfs te verzinnen, toeneemt (Eriksen 2007, 13).

Zoals eerder genoemd, werkt mondialisering hybridisering in de hand. Dit proces heeft ook invloed op identiteitsvorming. Hall (*in* Nilan & Feixa 2006, 2) stelt dat het noodzakelijk is om de verschillen en veranderingen die worden versterkt door mondialisering te erkennen, door een begrip van identiteit te vormen waarbij verschillen en hybriditeit centraal staan. Het concept ‘hybride identiteiten’ houdt in dat een mens niet één identiteit ‘heeft’, maar dat men verschillende identiteiten kan ‘hebben’ en daartussen heen en weer kan bewegen (Kraidy 1999, 467-470). Identificatie met bepaalde identiteiten is situationeel en afhankelijk van de context waarin iemand zich bevindt. De waarde van het concept ligt erin dat het een conceptualisatie van identiteit mogelijk maakt die heterogeniteit en diversiteit erkent en laat inzien dat identiteit

‘leeft’ dankzij, en niet ondanks, verschillen (Stuart Hall *in* Nilan & Feixa 2006, 2). Identiteit is dus niet vaststaand of enkelvoudig, maar hybride. Identiteiten worden constant ge(re-) produceerd in de continue wisselwerking tussen traditie en moderniteit, lokaal en mondiaal. Het concept overstijgt hierdoor de tegenstelling tussen mondiaal en lokaal, traditie en moderniteit en het maakt het mogelijk om de veranderlijke aspecten van identiteit in te zien. Juist daarom kan het veel bijdragen aan de complexe studie van identiteit in de huidige, mondialiserende wereld (Canclini 1995, xxiv–xxxi).

Wij hebben laten zien dat er door toenemende mondiale verbondenheid een essentiële herordening van de relatie tussen tijd en ruimte plaatsvindt. Mensen worden tegelijkertijd meer hetzelfde en meer verschillend. Doordat mensen het idee hebben dat iedereen meer hetzelfde wordt, gaan ze juist (de vermeende) verschillen benadrukken om hun (groeps-) identiteit te bevestigen. Ook hebben wij laten zien dat traditie en moderniteit moeten worden gezien als fluïde constructen waartussen mensen hun hybride identiteiten construeren. In de volgende paragraaf zullen wij deze inzichten verbinden met de conceptualisering van etniciteit.

2.2 Etniciteit [Randi Käufer]

In deze paragraaf conceptualiseren wij etniciteit in het algemeen en etnische identiteit in het bijzonder, met als doel inzicht te krijgen in de impact van mondialisering op etniciteit en de manier waarop etnische identiteit ‘werkt’. De relatie tussen mondialisering en etniciteit wordt onder andere zichtbaar in het ontstaan van hybride identiteiten. Ook het benadrukken of in de schaduw zetten van karakteristieken van een bepaalde etnische groep gebeurt op basis van de behoefte zich te onderscheiden, die voortkomt uit mondiale processen. Hierbij kunnen groepen mensen gebruikmaken van etnische *markers* die hun onderscheid zichtbaar markeren.

2.2.1 Etnische groepen

Binnen het antropologische kennisgebied van etniciteit is er een discussie gaande over wat een etnische groep is. Terwijl er vaak vanuit wordt gegaan dat gedeelde culturele waarden en praktijken een cruciaal kenmerk zijn voor een etnische groep, zijn er toch auteurs die dit standpunt bekritisieren, omdat zij stellen dat etnische groepen niet gedefinieerd zijn op basis van gedeelde cultuur (Barth 1969, 11; Eriksen 2010, 16, 43). Een van de grondleggers van dit standpunt is Frederik Barth (1969). Volgens hem staan etnische groepen constant in contact met andere etnische groepen en pas door middel van dit contact worden zij zich bewust dat zij verschillend zijn (Barth 1969, 11-12). Deze verscheidenheid is volgens Barth (1969, 11-12)

etniciteit en dus bestaat etniciteit volgens hem alleen in interactie tussen verschillende groepen. Door de nadruk te leggen op culturele verschillen, ontstaat er volgens Barth (1969, 11-12) echter het onjuiste beeld dat etnische groepen ook in isolatie kunnen bestaan. Eriksen (2010) is het met hem eens. Hij beargumenteert dat culturele eigenschappen geen indicatie zijn voor de definitie van een etnische groep, aangezien het delen van culturele kenmerken vaak over etnische grenzen heen gaat en mensen bovendien niet alle relevante culturele kenmerken delen met mensen van hun eigen etnische groep (Eriksen 2010, 40-41).

Om wél tot een conclusie te komen over wat een etnische groep is en waar deze begint en eindigt (dus waar de grenzen liggen), stelt Eriksen (2010, 15-16, 44) dat etnische groepen vanuit het *emic-perspective* gedefinieerd moeten worden. Dat wil zeggen dat men moet kijken naar het perspectief van de mensen zelf en tot welke etnische groep zij zichzelf rekenen en tot welke groep(en) niet (Bentley 1987, 25). Vanuit deze invalshoek is het behoren tot een etnische groep een '*emic category of ascription*' (Eriksen 2010, 16). Hier kan worden gezegd dat het definiëren van een etnische groep gekenmerkt wordt door twee verschillende manieren van identificatie: identificatie met een bepaalde etnische groep bestaat niet alleen uit *self-ascription*, maar gebeurt ook op basis van hoe mensen van buitenaf worden benaderd en beschreven (Eriksen 2010, 77, 108). Voor de studie van etniciteit betekent dit dat men als onderzoeker moet kijken naar verschillende actoren (binnen- en buitenstaanders van een etnische groep) om te begrijpen wat een bepaalde etnische groep inhoudt. De dynamiek van etniciteit duidt erop dat etniciteit niet iets is wat men bezit, maar dat het meer kan worden gezien als een sociaal proces (Eriksen 1991, 128).

Eriksen (1991) en Barth (1969) zijn het er dus over eens dat de relatie tussen verschillende etnische groepen en dus etnische grenzen centraal staat wanneer het gaat om etnische groepen. Maar wat is een etnische grens? Volgens Eriksen (2010, 48-49) is het een scheidingslijn tussen twee groepen mensen die hun identiteit definiëren in termen van onderscheid met andere groepen. Het is belangrijk om op te merken dat deze grenzen fluïde zijn en constant (kunnen) veranderen (Yelvington 1991, 165). Deze fluiditeit houdt in dat etnische grenzen in de ene situatie een grotere rol spelen dan in een andere situatie en dus afhankelijk zijn van de context (Barth in Eriksen 2010, 49). Ook betekent de fluiditeit van etnische grenzen dat mensen deze kunnen overstijgen en zo hun etniciteit kunnen veranderen (Eriksen 2010, 47). Een verandering van etniciteit kan plaatsvinden doordat deze gebonden is aan bepaalde normen en waarden en het uitoefenen van rollen die eraan verbonden zijn (Barth 1969, 28). Zodra men rollen van een andere etnische groep uitoefent, kan men etnische grenzen passeren en dan heeft deze verandering dus te maken met het uitoefenen van rollen die aan een

bepaalde etnische identiteit verbonden zijn (Barth 1969, 28). Deze argumentatie dat etnische grenzen fluïde zijn, laat zien dat etniciteit relatief (niet absoluut) en dynamisch (niet statisch) is.

2.2.2 Etnische identiteiten

Volgens Eriksen (2010, 70) is etnische identiteit het symbolische aspect van etniciteit. Etniciteit kan gedefinieerd worden als een categorie van identiteit die gebaseerd is op gedeelde cultuur en historie, waarbij deze gemeenschappelijkheid naar voren komt in contact met anderen (Krystal 2012, 11). Etnische identiteiten gaan dus over gedeelde normen en waarden en het gevoel van gemeenschappelijkheid dat hierop gebaseerd is (Barth 1969, 17; Bentley 1987, 26). Deze etnische identiteiten staan altijd in relatie tot de externe situatie (context) en kunnen dienovereenkomstig veranderen wanneer de maatschappij verandert (Bentley 1987, 39; Krystal 2012, 11). Omdat etnische identiteiten en omliggende processen (politieke situatie, maatschappelijke veranderingen, etc.) samenhangen, zijn veel antropologen van mening dat het begrip ‘identificatie’ geschikter is dan ‘identiteit’. Dit komt doordat het begrip ‘identiteit’ de indruk wekt alsof het een statisch concept zou zijn, terwijl de term ‘identificatie’ meer ruimte geeft voor dynamiek (en veranderlijkheid) (Eriksen 2010, 71).

De fluïditeit en veranderlijkheid van etnische identiteiten betekent dat etnische identiteiten ook hybride kunnen zijn (zie 2.1.3). Dit wil zeggen dat iemands etnische identiteit kan bestaan uit meerdere elementen die terug te brengen zijn tot verschillende etnische groepen. Bentley (1987, 29) refereert hieraan met de term ‘*ambivalent ethnicity*’ en omschrijft hierdoor het gevoel niet het ene of het andere te zijn, maar een liminale etnische identiteit ‘te hebben’ (Bentley 1987, 29). Bovendien vormt de aanname dat etnische identiteiten fluïde en flexibel kunnen zijn het uitgangspunt voor het argument dat ze ook onderhandelbaar zijn. In zijn onderzoek over Saint Martin en Sint Maarten beschrijft Guadeloupe (2009, 32) dat het afhankelijk is van de situatie welk onderdeel van hun etnische identificatie de inwoners benadrukken en welke aspecten zij weg laten. Het kiezen (bewust of onbewust) voor het ene of andere element van etnische identificatie, is volgens Eriksen (2010, 38) het onderhandelen van etnisch identiteit. Volgens deze argumentatie is ‘onderhandelen’ van etnische identificatie het benadrukken of in de schaduw zetten van elementen van iemands etnische identificatie (Eriksen 2010, 38).¹⁰

¹⁰Eriksen (2010, 38) spreekt in dit verband over ‘over- en onder-communicatie’.

Het lijkt alsof het gaat om een eenzijdig proces. Dit is echter niet het geval, omdat de actoren op elkaar reageren en dus invloed hebben op de beslissing welk element van zijn of haar etnische identificatie de andere persoon kiest te communiceren. Bij veel interetnische interacties benadrukken de actoren van de ‘machtigere’ etnische groep hun etnische identiteit, terwijl leden van ‘minder machtige’ etnische groepen hun etnische identiteit in de schaduw zetten (Eriksen 2010, 38, 102). Er kan dus sprake zijn van sociaal-etnische hiërarchie. Wanneer het gaat om hiërarchie tussen etnische groepen zijn culturele verschillen vrij onbelangrijk, maar gaat het vooral om de status en kansen die met een bepaalde etnische groep geassocieerd zijn (Eriksen 1991, 134). Terwijl Eriksen (2010, 102) dus van mening is dat de machtigere groep binnen een samenleving benadrukt wordt, spreekt Alonso (1994, 390) hem tegen door te stellen dat de overheersende groep genormaliseerd en niet benadrukt wordt. Hij beargumenteert dat binnen de natiestaten vaak de dominante groep de norm wordt, terwijl de ondergeschikte groep geconstrueerd wordt als ‘de Ander’. Hoewel de Ander binnen deze hiërarchie wel gemarkeerd wordt, blijft ‘de norm’ ongemarkeerd (Alonso 1994, 390). Deze ongemarkeerde groep die als norm wordt gezien, is hier moeilijk te benoemen, omdat ze niet benadrukt wordt (Brekhus 1998, 35). Het is belangrijk om deze rol van hiërarchie in interetnische interacties te begrijpen om de communicatie en uitdrukking van etnische identiteiten te kunnen bestuderen. In een onderzoek over etnische identiteiten moet de onderzoeker er dus rekening mee houden dat hiërarchie een van de redenen voor het benadrukken of in de schaduw zetten van etnische identificatie kan zijn.

2.2.3 Etnische identiteiten gemarkeerd

Fischer en Hendrickson (2003, 99) beargumenteren dat mensen, om een verschil tussen ‘wij’ en ‘zij’ te maken, verschillen moeten herkennen, deze als belangrijk moeten zien en ze vervolgens expliciet moeten maken door ze regelmatig te ‘gebruiken’ in verschillende situaties. Hiervoor zijn volgens hen ‘*markers of ethnicity*’ nodig die naar ‘de’ etnische identiteit van iemand refereren. Dit kan bijvoorbeeld een bepaalde taal of kleding zijn (Krystal 2012, 14). Wat Fischer en Hendrickson (2003) hier als *markers of ethnicity* beschrijven, noemt Eriksen (1991, 129) ‘*ethnic signs*’. Voor hem zijn dit objecten of acties die de culturele verscheidenheid van een etnische groep communiceren en deze daardoor als duidelijk verschillend markeren (Eriksen 1991, 130). Etniciteit bestaat echter niet alleen bij de gratie van *performance* van *ethnic signs*, maar wordt ook daarbuiten gereproduceerd en gecommuniceerd (Eriksen 1991, 131). Er kan dus worden gezegd dat Eriksen’s *ethnic signs* en Fischer en Hendrickson’s *ethnic markers* hetzelfde concept beschrijven waarbij het gaat om een *performance* van etnische

identiteiten. In het vervolg zullen wij het begrip ‘etnische *markers*’ gebruiken, omdat deze term meer nadruk legt op *performance*. ‘*Performance*’ (Kringelback & Skinner 2012, 2) refereert aan het presenteren van het lichaam door bijvoorbeeld kleding of tattoos, met het doel een bepaalde identiteit uit te drukken. Men kan dus zeggen dat *performance* plaatsvindt via het lichaam en gebruikt wordt om identificaties uit te drukken en te markeren.

In het begin van deze paragraaf werd gesteld dat de conceptualisering van etnische identiteit diepere inzichten kan bieden in de manier waarop identiteit werkt en verandert onder invloed van mondialisering en modernisering. Etnische *markers* maken deze dynamiek en veranderlijkheid in etnische identiteit zichtbaar. Omdat wij willen nagaan of dans een etnische marker is, zullen we in de volgende paragraaf deze mogelijkheid verkennen en ingaan op de betekenis van dans en zijn potentiële rol als etnische marker.

2.3 Dans [Jara Jansen en Randi Käufer]

2.3.1 De antropologische benadering van dans [Randi Käufer]

Veel auteurs gebruiken het begrip ‘dans’ om te refereren aan alle lichamelijke bewegingen die geassocieerd worden met muziek (Klaepper 2000, 117). Deze definitie negeert echter dat ‘dans’ een westers concept is en dus niet per se een equivalent heeft in andere culturele samenlevingen, maar daar juist een andere betekenis kan hebben (Klaepper 2000, 117). Daarom stelt Klaepper (1978, 32) dat dans beter gedefinieerd kan worden als cultureel gedrag dat het gevolg is van creatieve processen waarin het menselijke lichaam in tijd en ruimte gemanipuleerd wordt. Bij het bestuderen van ‘dans’ moet men volgens Klaepper (1978, 37) kijken naar de *emic-perspective* en dus naar de manier waarop ‘dans’ lokaal geconceptualiseerd wordt. Ook Buckland (2006, 4) erkent dat dans een “*culturally mode of human action*” is, en dat het dus cultuurgebonden is. Ondanks deze kritiek wordt in het vervolg van dit onderzoek wel de term ‘dans’ gebruikt, maar hiermee refereren wij aan een dynamisch en cultuur specifiek concept. Om een lokale interpretatie van dans te verkrijgen, moet de beoefende dans in de lokale en situationele context geplaatst worden (Klaepper 1978, 35), omdat de culturele context betekenis aan de dans kan geven (Reed 1998, 523). Klaepper (1978, 41, 20) beargumenteert dat de context van dans centraal staat binnen de antropologie van dans, omdat dans allerlei ideeën uitdrukt over maatschappelijke discoursen en sociale structuren. De antropologie van dans gaat dus over sociaal-culturele factoren die een rol spelen in de productie van dans (Buckland 2006, 3).

2.3.2 Dans als performance van etnische identiteit [Jara Jansen en Randi Käufer]

Yelvington (1991, 166) beargumenteert dat etnische identiteiten *sensory symbols* ‘hebben’ die deze etnische identiteiten visualiseren. Dans kan worden gezien als een van deze visualisaties (Klaepper 2000, 117). Door etnische identiteiten zichtbaar te markeren, werken deze *sensory symbols* als *markers of ethnicity*. Shay (2006, 56) benadrukt het vermogen van dans als *sensory symbol* etnische identiteiten te markeren, door te zeggen dat “*Dance constitutes one of the major vehicles for ethnic reinvention and the construction of ethnicity, identity, and heritage*”. Dit wil zeggen dat dans een van de belangrijkste manieren is voor etnische (re)productie en constructie (Kringelback & Skinner 2012, 14). Deze (re)productie en constructie van etnische identiteiten kan plaats vinden door middel van dans, omdat dans iets zegt over gedeelde noties, sociale orde en normen van interactie van een bepaalde groep (Krystal 2012, 10). Hierdoor (re)produceert en construeert dans beelden en boodschappen over etniciteit en geeft op deze manier vorm en betekenis aan de etnische identificatie van zijn beoefenaren (Krystal 2012, 11). Dit betekent ook dat men door het beoefenen van een bepaalde dans zijn identificatie met een bepaalde etnische groep kan uitdrukken.

Judith Butler’s (1990) discussie van gender als *performance* kan bijdragen aan het begrijpen van dans als *performance* van identiteit en etniciteit. Butler stelt het volgende: “*There is no gender identity behind the expressions of gender; that identity is performatively constituted by the very “expressions” that are said to be its results.*” (Butler 1990, 25). Een stabiele, gefixeerde genderidentiteit bestaat niet en genderidentiteit wordt geproduceerd door de herhalende *performance* van gender. Gender is de herhaalde *stylization* van het lichaam (Butler 1990, 41).

Duffy (2005, 680) bouwt voort op Butler’s inzichten en stelt dat identiteit wordt toegeschreven aan een persoon, door middel van de betekenis gevende praktijken die identiteit creëren. Daarom kan ‘de bewegende zelf’ gezien worden als een expressie van identiteit die wordt gecreëerd door muziek en bewegingen. Ook Buckland (2006, vii) en Grau (2007, 193) zijn het ermee eens dat identiteiten worden gemaakt door lichamelijke praktijken. Volgens Grau zijn *performing arts*, en dans in het bijzonder, erg bruikbaar om toegang te verkrijgen tot het domein van identiteit, omdat identiteit constant veranderlijk is en wordt belichaamd door alle menselijke activiteiten. Niet alleen genderidentiteit, maar ook etnische identiteit kan *performed* worden door middel van dans (Leonard 2005).

2.3.3 Dans en mondialisering [Jara Jansen]

Net als alle andere menselijke ervaringen en uitingen, wordt ook dans beïnvloed door mondialiseringprocessen. Het is niet zo dat mondialisering er voor zorgt dat alle ‘traditionele’ dansen verdwijnen, in tegendeel: “*Globalization is creating new forms of dance expression that join the modern to the traditional, the urban to the indigenous, and the secular to the spiritual*” (Shapiro 2008, viii). Ook in een mondialiserende wereld kunnen mensen door middel van dans verschillende ideeën (die soms tegenstrijdig lijken) tegelijkertijd overbrengen. Dans maakt het daarom voor een individueel mogelijk om zowel traditie te uiten als te innoveren (Krystal 2012, 6). Dit betekent dat traditie en moderniteit elkaar dus, ook met betrekking tot dans, niet uitsluiten.

Concluderend kunnen wij stellen dat men door de studie van dans interessante inzichten kan verkrijgen over identiteitsvorming. Dans is namelijk een belangrijk voertuig voor etnische (re)productie en constructie, omdat dans een manier is om zich vormende identiteiten te belichamen (Kringelback & Skinner 2012, 14). Dit betekent dat dans gebruikt kan worden om etnische identiteit uit te drukken. De *performance* van dans kan naast etnische identiteit, ook traditie en moderniteit uitdrukken en kan veranderingen hierin zichtbaar maken.

2.4 Conclusie [Jara Jansen]

In dit hoofdstuk hebben wij laten zien dat mensen onder invloed van mondialisering tegelijkertijd meer hetzelfde en meer verschillend worden. Doordat mensen het idee hebben dat iedereen meer hetzelfde wordt, gaan ze juist de verschillen benadrukken of zelfs bedenken om hun identiteit te bevestigen. Dit geldt ook voor etnische identiteiten. Etnische identiteiten gaan over gevoelens van verbondenheid, gedeelde normen, waarden en culturele praktijken. Er kan sprake zijn van een sociaal-etnische hiërarchie, waarbij de dominante, ongemarkeerde groep vaak als de norm wordt gezien, terwijl de ondergeschikte ‘Ander’ juist wel wordt gemarkeerd. Etnische identiteit kan worden gecommuniceerd en uitgedrukt door het beoefenen van bepaalde handelingen en praktijken. Deze handelingen en praktijken kunnen als etnische *markers* worden beschouwd. Ook dans is een manier om etnische identiteit uit te drukken. Dans is erg bruikbaar om toegang te verkrijgen tot het domein van identiteit, omdat identiteit constant in de maak is en wordt belichaamd in alle menselijke activiteiten. Door middel van dans kunnen etnische identiteiten dus worden gemarkeerd en uitgedrukt.

Hoofdstuk 3: Mondialisering, etniciteit en dans in Guatemala

Jara Jansen en Randi Käufer

De concepten waarvan we hiervoor de theoretische betekenis hebben onderzocht, worden nu verkend in de context van Guatemala. Eerst geven wij een kort overzicht van de geschiedenis van Guatemala. Vervolgens wordt er uiteengezet wat mondialisering betekent in de Guatemalteekse context en gaan wij in op de etnische samenstelling van het land. Wij bespreken de manier waarop Guatemalteken hun etnische identiteit tot uitdrukking brengen en gaan hierbij in op kleding en dans als *markers of ethnicity*.

3.1 Guatemala: een geschiedenis van geweld en onderdrukking [Jara Jansen]

Om de hedendaagse Guatemalteekse samenleving te kunnen begrijpen is het van essentieel belang om naar de historische processen te kijken die nog steeds invloed hebben op de huidige sociaal-culturele context. Sinds de Spaanse overheersing in 1524 heeft de originele Maya bevolking te maken gehad met veel radicale veranderingen, geweld en onderdrukking. Dit heeft er echter niet voor gezorgd dat de Maya cultuur volledig verdween. Ze waren zich altijd bewust van hun eigen tradities en creëerden in relatie tot de Spaanse culturele gebruiken een hybride Maya cultuur (Fischer & Hendrickson 2003, 61). In 1821 werd Guatemala onafhankelijk van Spanje. Gedurende de postkoloniale periode bleef de meerderheid van de productiemiddelen in de handen van afstammelingen van de Spanjaarden, oftewel de ladino minderheid. Ook de uitsluiting en onderdrukking verdwenen niet na de onafhankelijkheid, maar de Maya zetten hun tradities voort.

De periode tussen de jaren 1970 tot 1980 wordt ook wel *La violencia* genoemd vanwege het vele geweld dat er heerste door de burgeroorlog. De doelwitten van de oorlog waren niet allen de guerrilla rebellen, maar ook de Maya burgerbevolking (Green 2003, 62). Guatemala is niet per se een erg arm land, maar toch leeft 87 procent van de bevolking in armoede. Dit probleem wordt veroorzaakt door zeer extreme ongelijkheid en sociaaleconomische uitsluiting (Fischer & Hendrickson 2003, 27). Deze ongelijkheid en uitsluiting hangen in Guatemala opvallend sterk samen met etniciteit en worden beïnvloed door mondialiseringprocessen (Fischer & Hendrickson 2003, 27; Green 2003, 58).

3.2 Mondialisering in Guatemala [Jara Jansen en Randi Käufer]

Net als de rest van de wereld wordt ook Guatemala beïnvloed door mondialiseringsprocessen. Ook in Guatemala worden deze mondiale processen en praktijken gelokaliseerd in de lokale context (Fischer & Benson 2006, 25). Na de oorlog is er in Guatemala een discours ontstaan waarin ontwikkeling, vooruitgang, modernisering en economische groei worden gezien als de oplossing voor alle problemen in het land. Dit discours had neoliberale hervormingen als gevolg die moesten leiden tot een modern en ontwikkeld Guatemala (Fischer & Benson 2006, 52-69). De toenemende toegang tot informatie en technologieën in de periode na de burgeroorlog heeft de jeugd in ongekende mate in contact gebracht met ‘westerse’ populaire cultuur. Ze wordt geconfronteerd met beelden die het westerse consumentisme en individualisme verheerlijken en de noties van ‘traditioneel’ als achterlijk en inferieur versterken. Deze overvloed aan invloed van populaire cultuur heeft het potentieel om identiteiten en sociale relaties te beïnvloeden (Green 2003, 67).

Als het gaat om mondialisering in Guatemala, wordt vaak gekeken naar de manier waarop de inheemse bevolking omgaat met de invloed van deze ‘westerse’ populaire cultuur. Fischer en Hendrickson (2003, 43) benadrukken dat de hedendaagse Maya niet alleen een groep is die reageert op de krachten van mondialisering. Integendeel, zij vormt een gevarieerde populatie die actief bezig is met het construeren van hun eigen toekomst door hun eigen belangen na te streven (Fischer & Hendrickson 2003, 43). Historische en oude culturele vormen spelen hier een belangrijke rol, omdat ‘het oude’ aspecten ter beschikking stelt waaruit ‘het nieuwe’ geconstrueerd kan worden (Hendrickson 1995, 183).

3.3 Etniciteit in Guatemala [Jara Jansen en Randi Käufer]

Er wordt geschat dat tussen de 40 en 60 procent van de Guatemalteekse bevolking bestaat uit Maya's (Fischer & Benson 2006, ix). Hutcheson (2003) merkt op dat de Guatemalteekse cultuur erg heterogeen en etnisch ingewikkeld is. De Spaanssprekende ladino's worden vooral gedefinieerd aan de hand van ‘eclectische culturele affiniteit’ (Hutcheson 2003, 7). Dit betekent dat ‘de ladino-identiteit’ is gebaseerd op associatie van een mix van verschillende culturele aspecten, en dat deze minder wordt bepaald door bepaalde raciale of etnische modellen van identiteit zoals dit bij de inheemse bevolking het geval is. Veel van degenen die zichzelf als ladino identificeren, maken ook aanspraak op inheemse voorouders en veel van de

Guatemalteken die zichzelf identificeren als inheems, zijn diep vervlochten met en beïnvloed door culturele expressie en discoursen van de urbane ladino bevolking (Hutcheson 2003, 7). Het is moeilijk om te bepalen wat iemand tot Maya of ladino maakt en de scheidingslijnen tussen de twee groepen zijn poreus en flexibel (Taube 2011, 2).

Volgens Fischer en Hendrickson (2003, 100) is het voor inheemse mensen in Guatemala mogelijk om als ladino door het leven te gaan en dus van etniciteit ‘te wisselen’. Dit proces wordt door Fischer en Hendrickson (2003, 23, 100) als ‘*passing*’ gedefinieerd en houdt volgens hen in dat een inheemse persoon ophoudt zijn of haar inheemse taal te spreken en het dragen van inheemse kleding opgeeft. Hier gaat het er echter niet om ladino ‘te worden’, maar meer om de lijnen tussen ‘ladino’ en inheems te vervagen door, in een bepaalde context, op te treden als ladino (Hendrickson 1995, 33). Zoals in hoofdstuk 2 (zie 2.2.2) werd uitgelegd, gaat dit aan de ene kant over hybride identiteiten en aan de andere kant over wat Eriksen (2010, 38) beschrijft als het onderhandelen van etnische identiteit. Ook voor ladino’s is het mogelijk om van etnische groep ‘te wisselen’. Er zijn veel ladino’s die *acculturated* zijn in inheemse identiteiten (Fischer & Hendrickson 2003, 26). Dit laat zien dat de etnische categorieën ‘ladino’ en ‘inheems’ niet raciaal maar sociaal gedefinieerd worden. Ook wordt hier duidelijk dat etnische identiteit in Guatemala een relatief construct is (Fischer & Hendrickson 2003, 26; Hendrickson 1995, 33). Little-Siebold (2001, 186) beargumenteert dat het belangrijk is voor de studie van etnische identiteiten in Guatemala om de dichotomie van ‘ladino’s’ en ‘inheemsen’, Guatemala’s “*dualistic classification model*” (Little-Siebold 2001, 118), te overstijgen door te kijken naar het complexe systeem van classificaties en de fluiditeit van identiteiten. Ook moet er aandacht aan worden besteed dat de twee groepen (ladino en Maya/inheems) niet homogeen zijn, maar juist gekarakteriseerd door diversiteit. Dit betekent dat men moet kijken naar hoe de lokale mensen zichzelf identificeren en beschrijven.

3.4 Etnische identiteiten gemarkeerd in Guatemala [Jara Jansen en Randi Käufer]

Binnen de bestaande literatuur over etnische identiteit in Guatemala is veel geschreven over de rol van kleding als een vorm van uitdrukking van inheemse identiteit (Hendrickson, 1995; Fischer & Hendrickson 2003; Little-Siebold 2001). Eicher (1995, 1) gebruikt de term *ethnic dress* om te refereren aan kleding (lichamelijke modificaties en supplementen) die ‘de’ etnische identiteit van een persoon markeren. Voor haar is *ethnic dress* onderdeel van een zintuiglijk systeem van non-verbale communicatie. *Traje*, de vorm van *ethnic dress* in Guatemala, kan daarom ook worden gezien als middel om etnische identiteiten te communiceren. *Traje* is dus

een *marker of ethnicity* (Fischer & Hendrickson 2003, 99), omdat het iemands etnische identiteit expliciet maakt (Hendrickson 1995, 88).

Verschillen in kleding worden in Guatemala gebruikt om verschillen en grenzen tussen groepen te markeren (Eicher 1995, 5). Het beschermen van een bepaald erfgoed en tradities is vaak een belangrijk motief voor het dragen van bepaalde kleding. Hendrickson (1995, 192) stelt dat *traje* in Guatemala de bijzondere en opvallende onmogelijke karakteristiek heeft dat het tegelijkertijd nieuw en traditioneel kan zijn. Het is volgens haar erg belangrijk om in te zien dat wat wordt geclassificeerd als traditionele kleding, juist vaak nieuw en innovatief is. Oude elementen dienen vaak als inspiratiebron waaruit nieuwe vormen worden gecreëerd (Hendrickson 1995, 191). Verandering en voortdurende traditie en innovatie zijn dus verweven wanneer het gaat om kleding als marker van etnische identiteiten in Guatemala.

Aangezien er weinig literatuur¹¹ bestaat over de relatie tussen dans en etnische identiteit in Guatemala, kunnen we hier helaas niet - zoals wij zouden willen - een uiteenzetting geven van de relatie tussen Guatemalteekse dansvormen en het uitdrukken van etnische identiteit. Vanwege dit gebrek aan wetenschappelijke informatie zullen wij in de empirische hoofdstukken (4 en 5) kijken of dans net als kleding een *marker* is van etniciteit in Guatemala.

3.5 Conclusie [Randi Käufer]

In Guatemala worden mensen vooral geclassificeerd op basis van de etnische categorieën 'ladino' en 'inheems', die echter wel dynamisch en fluïde zijn. Deze fluïditeit uit zich in de mogelijkheid om van etnische groep 'te wisselen' (*passing*) door handelingen en praktijken uit te oefenen die met een andere groep geassocieerd worden. Wij vragen ons af in hoeverre dans een manier is waarop Guatemalteken 'hun' etnische identiteit uitdrukken en/of 'wisselen'. Op deze vraag zullen wij later terugkomen en wij zullen nagaan welke rol moderne en traditionele dansen spelen in het uitdrukken van etnische identiteit voor inwoners van Quetzaltenango die betrokken zijn bij deze dansen. In de bestaande literatuur is weinig geschreven over dans in Guatemala als etnische *marker* en de literatuur die er wel is, geeft enkel beschrijvingen van de bestaande dansen en geeft geen analyses ervan. Uit de beschikbare literatuur blijkt wel de invloed van klederdracht als uitdrukking van etnische identiteiten. De vraag is of ook dans als etnische *marker* kan worden gezien.

¹¹ De literatuur die wij hebben gevonden over de relatie tussen dans en etnische identiteit gaat over één specifieke dans die niet in Quetzaltenango wordt uitgevoerd (Hutcheson 2003).

Hoofdstuk 4: Traditionele dans en etnische identiteit

Jara Jansen

"Voor mij is het een zegen om Maya te zijn, want ik houd van mijn land, mijn muziek, mijn dans. Ik leef om te dansen. Via de dans, leef ik, droom ik en denk ik. Ik bedank god voor de mogelijkheid om 'het onze' te mogen dansen. Als ik dans, komt dit allemaal naar boven."¹²

-Miguel

Niet alleen voor Miguel, maar ook voor mijn andere informanten is dans erg belangrijk en gekoppeld aan ideeën over etnische identiteit. In dit hoofdstuk zal ik laten zien dat, en hoe traditionele dans voor mijn informanten in Quetzaltenango een manier is om etnische identiteit uit te drukken. In het eerste deel zal ik beschrijven door wie, wanneer en welke traditionele dansen worden uitgevoerd in Quetzaltenango. Ik zal duidelijk maken dat traditionele dansen in Quetzaltenango sterk zijn gekoppeld aan inheemse tradities. Daarna zal ik laten zien dat traditionele dans een belangrijke rol speelt in het leven van mijn informanten en dat dans voor hen een manier is om tradities, normen en waarden te beschermen en door te geven. In het derde deel zal ik dieper ingaan op de relatie tussen dans en etnische identiteit.

4.1 Traditionele dansen in Quetzaltenango: wie, wat en waar?

4.1.1 De traditionele dansen

Quetzaltenango kent een multiculturele bevolking en er is een breed scala aan dansgelegenheden te vinden. Er zijn zowel discotheken, waar men danst op salsa- en reggaetonmuziek, als salons waar jong en oud, gehuld in *traje*, samen dansen op de melodieën van de marimba. De traditionele dansen in Quetzaltenango zijn globaal op te delen in de Danza Maya, die wordt gedanst door speciale dansgroepen, en de Son: een dans die door veel mensen wordt gedanst op feesten en speciale gelegenheden. Wat deze dansen volgens de mensen die ze uitvoeren traditioneel maakt, is dat ze van generatie op generatie worden doorgegeven. Een ander kenmerk dat vrijwel altijd werd genoemd tijdens de interviews en gesprekken, is dat deze dansen hun oorsprong vinden in de eeuwenoude Maya cultuur. Zoals Gusfield (1967, 362) al waarschuwde, gebruiken ook mijn informanten moderniteit en traditie als statische tegenpolen of *misplaced polarities*. De traditionele dansen worden door mijn informanten tegenover de

¹² Miguel, 18/4/17

moderne dansen gezet, die zij beschrijven als geïmporteerde dansen uit ‘andere culturen’¹³ en ‘andere landen’¹⁴. De traditionele dansen en Maya cultuur beschrijven ze als eeuwenoud, antiek en onveranderlijk. In de praktijk ligt dit echter een stuk gecompliceerder. Later zal ik laten zien dat ook de dansen die worden omschreven als traditioneel en eeuwenoud, wel degelijk door de jaren heen aan verandering onderhevig zijn geweest of zelfs compleet nieuw zijn.

4.1.2 De Son

De traditionele dansen in Quetzaltenango zijn onlosmakelijk verbonden met inheemse geschiedenis en tradities. Dit geldt ook voor de Son. De Son is een rustige, inheemse dans die vooral wordt gedanst op speciale gelegenheden zoals bruiloften, *quince años*¹⁵ en de *pedida matrimonial*¹⁶. De Son leert men niet tijdens danslessen, maar door het te doen. Op de vraag naar de oorsprong van de Son hebben veel mensen geen antwoord, maar over het algemeen zijn ze het erover eens dat het een eeuwenoude Maya traditie is, die al bestaat sinds lang voordat de Spanjaarden arriveerden in Guatemala. De trage marimba muziek en uitvoering van de dans kunnen verschillen, maar de basispassen zijn altijd hetzelfde:

Na het aansnijden van de taart en het gezamenlijk proosten op het kersverse bruidspaar klinkt er een stem door de microfoon. Een mannenstem roept om dat we gaan beginnen met de ‘traditionele Sones’: een ‘*baile del honor*’¹ die ‘erg speciaal is’. Tientallen gasten staan op van hun plastic stoeltjes en vormen twee lange rijen, verspreid over de gehele lengte van de salon. Mannen staan tegenover mannen en vrouwen staan tegenover vrouwen. Voor aanvang van de dans lopen de twee rijen naar elkaar toe en schudden elkaar de handen. Dan wordt de muziek ingezet en beginnen ze te bewegen op de maat van de muziek. De passen van de Son zijn niet moeilijk. Er is één rij die stil staat, terwijl de andere beweegt. Schouder aan schouder deinzen de dansers in een rij op de trage beat van de muziek, door kleine stapjes van links naar rechts te maken. Op deze manier bewegen ze zich naar de rij die stil staat en daarna weer terug. Dit wordt meerdere keren herhaald. De bewegingen zijn erg rustig en gecontroleerd. Mannen in pak dansen met hun handen op hun rug en de vrouwen, allen gehuld in *traje*, hebben hun handen gevouwen voor hun borst. Alle hoofden zijn gebogen en de blik van de dansers is gericht op de donkergrijze vloer.

¹³ Daniel, 18/3/17

¹⁴ Isabel, 4/4/17

¹⁵ Het feest ter ere van de vijftiende verjaardag van meisjes

¹⁶ Traditioneel huwelijksaanzoek

De ingetogen lichaamshouding van de dansers straalt nederigheid uit en duidt op een van de belangrijkste aspecten van de Son, namelijk: respect. Volgens Alberto is dit wat de Son zo verschillend maakt van moderne dansen zoals salsa. Het tonen van respect aan de mensen met wie je danst, de voorouders en god is erg belangrijk en daarom begroeten de mensen elkaar altijd meerdere keren tijdens de dans.¹⁷ Naast respect, is de Son ook verbonden met veel gevoelens: “De Son kan je laten lachen en de Son kan je laten huilen”¹⁸. De basisstappen zijn altijd hetzelfde, maar de snelheid van de bewegingen en de houding kunnen verschillen. De Son van Quetzaltenango is langzaam en triest. Dit heeft te maken met de herinneringen aan het Maya verleden die de dans oproept (zie 4.3.2). Zelfs tijdens het praten over de Son kwamen er hevige gevoelens bij mijn informanten naar boven. Ik merkte het aan de veranderingen in stem en gezichtsuitdrukkingen. De ogen van Miguel¹⁹ werden waterig toen hij vertelde wat er in hem omgaat tijdens het dansen van de Son:

“Er bestaat muziek die je een speciaal gevoel geeft wanneer je het hoort. Deze muziek wordt niet gemaakt als artistieke presentatie, maar komt vanuit het hart. Wanneer niets meer uitmaakt en alleen de muziek, de dans en jijzelf er nog toe doen. [...] Het zijn de melodieën van de Son die je inspireren en je raken tot in je ziel. Voor mij is dit mijn leven, voor mij is het alles. Ik zou mijn leven niet willen als ik niet kon dansen. Ik zou dansend willen sterven, want via de dans, leef ik.”

Ook Mayra kon haar tranen niet bedwingen, toen ze mij vertelde over de intense connectie die zij voelt met haar overleden vader en god wanneer zij de Son danst.²⁰ Dit betekent echter niet dat de Son altijd triest hoeft te zijn. Er zijn namelijk ook Sones waarvan de muziek vrolijker is. Op feesten zoals bruiloften worden vaak eerst de oude, ceremoniële Sones gedanst en later de nieuwere en vrolijkere melodieën.

“Ik ben puur Guatemalteek en ik houd van het dansen van de Son. Met de noten van de marimba danst ook mijn hart”²¹ zong Daniel in de tuin waar wij hadden afgesproken. Het is de eerste zin van ‘El Grito’ die ook wel ‘El Son Chapin’²² wordt genoemd. Deze Son is een voorbeeld van de verandering die de Son heeft ondergaan. Daniel legde mij uit dat de allereerste Sones geen namen hebben en dat de muziek alleen bestaat uit de *Tum y Chirimia*²³ en

¹⁷ Alberto, 8/4/17

¹⁸ Fernando, 14/3/17

¹⁹ Miguel, 18/4/17

²⁰ Mayra, 1/4/17

²¹ Daniel, 12/4/17

²² ‘Chapin’ is lokale taal voor ‘Guatemalteekse’

²³ Een trommel en houten fluit

de Marimba, maar dat er tegenwoordig Sones bestaan waar ook andere instrumenten te horen zijn en wordt gezongen. Ook illustreert 'El Grito' dat de dans en muziek niet exclusief voor de 'inheemse' bevolking is. Vooral de moderne Sones zoals deze, die in de laatste decennia zijn geschreven, worden volgens mijn informanten door heel veel Guatemalteken (ook degenen die zich niet identificeren als inheems) gewaardeerd en vaak gespeeld op de radio en tijdens feesten. De modernere Sones zoals El Grito hebben zich in zekere zin zelfs ontwikkeld tot een nationaal symbool. Ook al zijn deze Sones nieuw, ze worden toch als 'traditioneel' omschreven. Dit laat zien dat tradities ook veranderen en dat hetgeen dat wordt omschreven als traditie, tegelijkertijd ook 'nieuw' kan zijn.

4.1.3 Danza Maya

Danza Maya is een verzamelterm die wordt gebruikt voor dans met inheemse wortels, die in Quetzaltenango wordt gedanst door speciale dansgroepen. Deze groepen houden repetities en dansen tijdens uitvoeringen, speciale gelegenheden en feestdagen. Vaak wordt *baile folklórico* als synoniem voor deze dansgroepen gebruikt, maar veel dansers die ik heb gesproken zijn het hier niet mee eens. Volgens hen impliceert de term '*folklórico*' dat de cultuur 'dood' is: "We zijn geen folklore! We zijn levende culturen! Wij accepteren de folklore niet!"²⁴ Dit is voor hen een belangrijk punt, aangezien deze groepen allemaal zijn opgericht met als doel de inheemse dansen en tradities te redden en door te geven.

De oudste groep in Quetzaltenango werd 28 jaar geleden opgericht en heet *Danza Maya Wajshaquib Batz*. Andere groepen in Quetzaltenango heten: *K'astajib'al No'j*, *Hombres de Maíz*, *Maya Jade* en *Danza Maya Raices*. Er dansen vooral kinderen en jongeren, maar ook ouderen. In de groepen *Danza Maya Wajshaquib Batz* en *Maya Jade* dansen volgens hun leiders alleen mensen met een inheemse achtergrond. Daarbij benadrukten zij dat iedereen welkom is, maar volgens Roberto "zijn de ladino's nou eenmaal niet geïnteresseerd in de Maya levensbeschouwing, omdat zij het als achteruitgang en hekserij zien."²⁵ De dansen die de groepen uitvoeren, variëren per groep, maar hebben allemaal een connectie met de Maya *cosmovision*²⁶. Sommigen van deze dansen, zoals de *danza de los monos*, *danza de la culebra* en *danza del venado*²⁷, bestaan als sinds lang voordat de Spanjaarden naar Guatemala

²⁴ Fernando, 4/4/17

²⁵ Roberto, 17/4/17

²⁶ De Maya *cosmovision* is een bepaalde manier om de wereld te begrijpen en verklaren. Het is een alomvattend systeem waarbij de verhouding tussen de mensheid, natuur en kosmos centraal staat. Hierbinnen handelen de Maya's en geven zij hun leven vorm.

²⁷ Dans van de apen, dans van de slang, en dans van het hert.

kwamen.²⁸ Vroeger werden deze dansen gedanst op openbare pleinen en konden ze wel een hele dag duren, maar vandaag de dag worden ze niet meer op deze manier in Quetzaltenango²⁹ gedanst. De groepen hebben de dansen vaak aangepast voor hun presentaties en tijdens de uitvoeringen dragen ze speciale kleurrijke kostuums en maskers. Ook de Son wordt door sommige groepen gedanst.

Andere dansen, zoals de *baile de la conquista*³⁰, zijn ontstaan tijdens de overheersing. Zoals de naam al doet vermoeden, vertelt deze dans het verhaal van het gevecht en de uiteindelijke overheersing van de Spanjaarden. Hierbij horen verschillende personages, zoals: de inheemsen, Spanjaarden, Pedro Alvarado³¹ en Tecún Umán³². Zij dragen speciale kleding en maskers. *Tum* en *Chirimia* worden gebruikt om muziek te maken. Ook hoort er tekst bij deze dans. Wie deze precies geschreven heeft weet niemand, maar volgens Roberto is deze van generatie op generatie doorgegeven in K'iche' en later naar het Spaans vertaald.³³

Het grootste deel van de dansen wordt echter door de groepen zelf gecreëerd. Deze dansen zijn gebaseerd op en geïnspireerd door de verhalen uit het *Popol Vuh*³⁴. Dieren en natuur zijn de hoofdthema's van deze dansen. Voorbeelden van deze dansen zijn: de dans van het water, de dans van de schepping, of een dans die is opgedragen aan de vier belangrijke '*puntos cardinalas*'³⁵ met ieder hun eigen kracht. Kleuren en tekens die corresponderen met de Maya kalender komen altijd terug in deze dansen. Als de groepen optreden in theaters gebruiken zij doeken, lichtinstallaties, rookmachines om de boodschap over te brengen.

Net als de nieuwere Sones zoals El Grito, worden ook deze dansen vandaag de dag gemaakt, maar door mijn informanten toch als traditioneel getypeerd. In de beschrijving van de dansen gebruiken mijn informanten 'traditioneel' als statisch label, waardoor zij impliceren zij dat 'hun cultuur' en dansen altijd zijn geweest zoals ze nu zijn, terwijl deze dansen zelf echter ook het product zijn van verandering. De reeds genoemde voorbeelden bevestigen de theorie van Krystal (2012) die stelt dat mensen in een mondialiserende wereld door middel van dans verschillende ideeën (die soms tegenstrijdig lijken) tegelijkertijd kunnen overbrengen. Dans maakt het daarom mogelijk om zowel traditie te uiten en tegelijkertijd ook te innoveren (Krystal 2012, 6). Toch presenteren mijn informanten de traditionele dansen als onveranderlijke en

²⁸ Voor uitgebreide informatie en een overzicht van de traditionele dansen in Guatemala zie: Atlas Danzario de Guatemala (Garcia Escobar, 1996)

²⁹ In de dorpen worden deze dansen nog wel op deze wijze uitgevoerd.

³⁰ Dans van de overheersing.

³¹ Spaanse veroveraar

³² Laatste leider van het Maya K'iche' volk. Hij vocht tegen de Spanjaarden en is een held in Guatemala

³³ Roberto, 23/3/17

³⁴ Eeuwenoud Maya boek dat de schepping en andere mythes beschrijft.

³⁵ De vier windrichtingen, verbonden met het Maya kruis en erg belangrijk binnen de Maya *cosmovision*

antieke traditie. Ik interpreteer dit als een uiting van de versterkte behoefte om zich te onderscheiden, die wordt aangewakkerd door mondialiseringprocessen (Robertson *in* Eriksen 2007, 4). In het volgende deel zal ik, door te kijken naar het belang van de dans, verder uitleggen waar deze behoefte om zich te onderscheiden vandaan komt.

4.2 Het belang van traditionele dans

“De Maya cultuur zal nooit verdwijnen! Want we zien de ouderen, de jongeren, de kinderen: jongens en meisjes. Ze dansen allemaal de Son!”³⁶ -Fernando

Dans is erg belangrijk voor mijn informanten. Net als voor Fernando, hangt belang van dans in het leven van mijn informanten sterk samen met de behoefte om de tradities te bewaren. In dit gedeelte zal ik aantonen waar deze behoefte vandaan komt en laten zien hoe dit samenhangt met mondialiseringprocessen.

4.2.1 Bedreigde cultuur

“Onze tradities, onze cultuur, datgene dat onze wortel vormt, zijn we aan het verliezen.”³⁷
- Andrea

Andrea is niet de enige persoon die deze zorgen uitspreekt. Hoewel de één optimistischer is over de toekomst dan de ander, uiten alle personen die traditionele dansen uitvoeren het gevoel dat ze de tradities, en dus ook de dansen moeten doorgeven en beschermen, omdat deze worden bedreigd. Op de vraag waardoor dit wordt bedreigd, halen mijn informanten tijdens de gesprekken en interviews grofweg drie verschillende redenen aan. De eerste reden die zij noemen, is de onderdrukking en discriminatie van inheemsen die kwam met de koloniale overheersing door de Spanjaarden, maar tot op de dag van vandaag merkbaar is. Isabel zegt vaak te worden uitgescholden voor ‘*indio*’³⁸ en heeft zelf ondervonden dat het veel moeilijker is om een baan te krijgen in Quetzaltenango als je *traje* aanhebt.³⁹ Volgens Daniel zijn er bijvoorbeeld ook veel jongeren die zich schamen voor de *traje* en tradities van hun moeder. Omdat ze worden gediscrimineerd stoppen zij volgens hem met het voortzetten van de

³⁶ Fernando, 14/3/17

³⁷ Andrea, 5/4/17

³⁸ ‘Indiaan’ of indiaans, wordt als scheldwoord gebruikt.

³⁹ Isabel, 4/4/17

tradities.⁴⁰ Een andere reden is volgens mijn informanten ‘het geloof’. Het begon met de Spanjaarden die katholieke kerken bouwden over de Maya altaren en de Maya praktijken wegzetten als hekserij, maar het grootste probleem is volgens velen de enorme opkomst van het Evangelisme. Evangelisten mogen niet dansen en stoppen met het praktiseren van Maya rituelen. De derde, en meeste genoemde, bedreiging is de komst van ‘het moderne’ en alles dat in de mode is. Julia gaf het voorbeeld van jongeren die liever naar Reggaeton luisteren en de Son maar een “saaie dans voor opa’s en oma’s” vinden.⁴¹ Volgens Arturo heeft vooral de verheerlijking van alles dat modern is en uit de Verenigde Staten komt een negatieve invloed op het onderhouden van tradities.⁴² Het gevoel dat dansen en andere tradities verdwijnen, roept de behoefte op om deze te willen beschermen.

4.2.2 Beschermen van normen en waarden

Wanneer het gaat over de bedreiging van tradities door ‘het moderne’, zijn het verdwijnen van ‘*valores*’⁴³ en respect twee thema’s die al mijn informanten wel naar voren brengen: “De Maya cultuur draait veel meer om respect. In tegenstelling: ‘*la mundial*’⁴⁴ is begonnen alles kapot te maken.”⁴⁵ Mijn informanten beschrijven respect als het eerbiedig omgaan met de kosmos en mensen om je heen. Miguel legde mij uit hoe de dansen zijn verbonden met respect: “Ik houd van de dans omdat het allemaal draait om respect. Het gaat werkelijk over respect, ten eerste voor god, maar ook voor de moeder aarde; de natuur. God geeft alles aan ons, het is ook een manier om god te danken.”⁴⁶ Ana is het hier mee eens, maar volgens haar is het ook belangrijk om de personen waarmee je danst en de voorouders, die ‘altijd met ons dansen’ te respecteren.⁴⁷ Respect is dus een van de primaire basisaspecten van de traditionele dansen, maar dit is volgens mijn informanten niet meer terug te vinden in de moderne manier van leven en in moderne dansen. De moderne dansen worden omschreven als sensueel en ‘voor het vermaak’: “Natuurlijk is er een verschil tussen het moderne en het traditionele. Want door middel van de traditionele dans uit je gevoelens, voel je, leef je en boven alles heb je respect. Het moderne is

⁴⁰ Daniel, 22/3/17

⁴¹ Julia, 10/3/17

⁴² Arturo, 21/4/17

⁴³ Waarden

⁴⁴ Het mondiale

⁴⁵ Andrea, 5/4/17

⁴⁶ Miguel, 13/4/17

⁴⁷ Ana, 13/4/17

veel meer voor het plezier; om je lichaam te bewegen, stress kwijt te raken en tijd door te brengen met vrienden. Het is verschillend!”⁴⁸

Bij de moderne dansen draait het ook volgens Brayan meer om individuele voldoening en het versieren van mensen. Hij zoekt tijdens het dansen echter geen voldoening zoekt in andere personen, zoals bij de moderne dansen, maar in zijn bewegingen en in de muziek.⁴⁹ Het bewaren van de cultuur, traditie en respect zien de mensen die Son dansen als onderdeel of gevolg van het dansen,

terwijl dit bij de *Danza Maya* expliciet de reden is waarom de groepen zijn opgericht en waarom de dansers er aan deelnemen: “Dit is het doel van de groep: Het redden en bewaren van de cultuur, en uitdragen dat er wel een Maya cultuur en volk is geweest en nog steeds bestaat!”⁵⁰. Dit wordt ook duidelijk aan de hand van de doelstelling van dansgroep Maya Jade. (Zie figuur 1)⁵¹

“We raken veel jongeren kwijt door het moderne. Door dans, door muziek, door kleding. Ze kopiëren zelfs de gewoontes, de mode. Er is veel verlies van controle: het is een cultuurprobleem. En allemaal waarom? Vanwege de globalisering!!! Kijk hoe het is in Nederland! Kijk hoe het is in VS! Dan moeten we het hier ook zo doen! Vroeger was dit niet zo. Alles was veilig en rustig. Nu is het Chaos!”

Luis⁵² beschrijft mondialisering hier als de komst van westerse invloeden naar Guatemala. Zoals we eerder hebben gelezen is dit één aspect van mondialisering maar zorgt mondialisering juist ook voor hybriditeit. Het ‘probleem’ dat Luis beschrijft, weerspiegelt de gedachte van veel van mijn informanten. De ‘angst’ voor het moderne en de drang om de tradities en cultuur te beschermen via de dans, is te begrijpen volgens de theorie van Eriksen (2007,13), die beargumenteert dat mondialisering, zowel de toenemende verbondenheid als het bewustzijn

⁴⁸ Jose, 4/4/17

⁴⁹ Brayan, 30/3/17

⁵⁰ Daniel, 18/3/17

⁵¹ Vertaald vanuit het Spaans door Jara Jansen. Zie bijlage 4 voor origineel.

⁵² Luis, 21/4/17

daarvan inhoudt, waardoor de behoefte om identiteiten en tradities te benadrukken wordt vergroot. Ook is dit in lijn met Green (2003, 67) die stelt dat de toenemende toegang tot informatie en technologieën in de periode na de burgeroorlog in Guatemala, de jeugd in ongekende mate in contact heeft gebracht met beelden die het westerse consumentisme en individualisme verheerlijken en de noties van ‘traditioneel’ als achterlijk en inferieur versterken. Mijn informanten zien steeds meer vrienden en familie emigreren naar de Verenigde Staten, dansen op Reggaeton en Salsamuziek, geen *traje* meer dragen, en ‘al het moderne kopiëren’. Hierdoor worden zij zich nog bewuster van de toenemende verbondenheid en gaan ze hun identiteiten versterkt benadrukken en zich onderscheiden. Een van de vele manieren waarop zij dit doen, is via traditionele dans.

4.3 Etnische identiteit in relatie tot traditionele dans

“Hier vond ik mijn identiteit, wie ik ben: Ik ben Maya K’iche”⁵³ -Fernando

Net als Fernando, ziet de meerderheid van degenen die zich bezighouden met traditionele dans zichzelf op de eerste plaats als Maya (K’iche’). Aangezien etnische identiteit een ‘*emic category of ascription*’ is (Eriksen 2010, 16) zal ik eerst beschrijven hoe mijn informanten etnische identiteit zien en vervolgens uitleggen op welke manier dans, gekoppeld aan verbondenheid en trots, voor mijn informanten een manier is om etnische identiteit uit te drukken.

4.3.1 Etniciteit: een *emic* perspectief

Over het algemeen zijn mijn informanten het er over eens dat er vier etnische groepen bestaan in Guatemala:, Garifuna, Xinca, Maya en ladino. Onder andere de taal, het eten, de gebruiken en tradities (waaronder de dans), achternamen en volgens sommigen je bloedlijn bepalen wie je bent, maar over wat iemand nou precies tot een etnische groep doet behoren, verschillen de meningen van mijn informanten.

Uit de literatuur blijkt dat kleding een *marker of ethnicity* is in Guatemala (Fischer Hendrickson 2003, 99), maar volgens mijn informanten is kleding geen betrouwbare maatstaf om te bepalen of iemand inheems is of niet. Vanwege de mode, comfort en economische redenen kiezen namelijk steeds meer mensen voor jeans en ‘moderne kleding’ in plaats van *traje*. Ook moet er volgens velen niet naar de taal worden gekeken wanneer je mensen indeelt

⁵³ Fernando, 14/4/17

op groepen. Weinig mensen verstaan bijvoorbeeld K'iche' en nog minder mensen spreken de taal. Dit betekent volgens mijn informanten echter niet dat deze mensen geen Maya zijn. Daar komt bij dat er ook ladino's zijn die de taal leren, puur om hun kansen op de arbeidsmarkt te verhogen.

Lorena is een vrouw van in de vijftig die elke dag in haar *traje* naar haar werk gaat en erg houdt van het luisteren en dansen van de Son. Op de vraag of Lorena zichzelf als Maya ziet antwoordde ze: "Ik ben niet puur Maya, maar heb wel de identiteit."⁵⁴ Ik vroeg haar hoe dit precies in elkaar zit en ze vertelde mij dat haar bloed niet 100 procent Maya is, maar dat ze wel de identiteit heeft, omdat ze leeft als een inheemse vrouw, inheems eten kookt, en dansen danst die inheems zijn. Volgens haar en anderen wordt het 'Maya zijn' vooral bepaald door wat je doet en dansen is daar onderdeel van. 'Maya zijn' is voor velen vooral een bepaalde manier van denken, doen en zijn. Ook Mayra is het daar mee eens. Ze zegt dat ze haar *traje* draagt om uit te drukken dat ze Maya is, maar dat is volgens haar niet het belangrijkste, omdat hoe ze omgaat met anderen, hoe ze danst en alles wat ze doet in haar leven laat zien wie ze is.⁵⁵ Dit is in lijn met hoe Daniel het beschrijft: "Voor mij is etniciteit de manier waarop iemand leeft; de gewoonten, de dagelijkse dingen. Alle mensen hebben hun manier van 'zijn'. Je hebt een manier waarop je omgaat met je familie, hoe je andere mensen behandelt. Uiteindelijk is etniciteit hetgeen wat je doet."⁵⁶ Hieruit kan worden opgemaakt dat mijn informanten etnische identiteit dus beschrijven als iets dat je doet en wordt gevormd door handelingen en praktijken: zij zien etnische identiteit dus als iets dat *performed* kan worden.

Een interessant voorbeeld hiervan is Ana. Ze danst in de groep Maya Raices en zegt dat ze geen inheems bloed heeft, omdat haar ouders niet van inheemse afkomst zijn. Ana identificeert zich echter wel als Maya en ze houdt van de tradities en de cultuur. Wanneer zij danst voelt ze de verbinding met Moeder aarde en met God. Volgens haar is dit gevoel het belangrijkste en maakt het verder niet uit wat voor 'bloed' je hebt.⁵⁷ Door te dansen voelt zij zich inheems en laat zij tegelijkertijd ook zien dat zij zich als inheems identificeert.

Vrijwel al mijn informanten identificeren zich op de eerste plaats als Maya (K'iche') en pas daarna komt hun identiteit als Guatemalteek. Het idee van een Guatemalteekse identiteit heeft voor veel van hen namelijk negatieve connotaties. Ze erkennen dat ze Guatemalteeks zijn, omdat ze 'nou eenmaal hier zijn geboren en getogen'⁵⁸, maar zien de Guatemalteekse identiteit

⁵⁴ Lorena, 22/2/17

⁵⁵ Mayra, 1/4/17

⁵⁶ Daniel, 18/3/17

⁵⁷ Ana, 13/4/17

⁵⁸ Brayan, 4/4/17

vooral als iets wat wordt opgelegd door de staat. Ze vinden het positief dat ze allemaal als gelijken worden behandeld voor de wet, maar er zijn nou eenmaal verschillen en die worden daardoor over het hoofd gezien. “Wij beschouwen onszelf als inheems, we zien onszelf als *pueblo Maya*, maar andere mensen zeggen: nee, we zijn allemaal Guatemalteken.”⁵⁹

4.3.2 Trots en verbondenheid

Etnische identiteit wordt dus *performed* door praktijken zoals dans, maar volgens Krystal (2012, 11) kan etnische identiteit ook gedefinieerd worden als categorie die gebaseerd is op gedeelde cultuur en historie, die zorgen voor een gevoel van gemeenschappelijkheid. Bij mijn informanten wordt het gevoel van gemeenschappelijkheid vooral versterkt door de emoties en verbondenheid die de traditionele dansen oproepen. Zoals eerder uitgelegd, is respect hierbij erg belangrijk en roepen de traditionele dansen sterke emoties op (zie 4.1.2 & 4.2.2). Deze emoties zijn vaak verbonden met de geschiedenis en het wereldbeeld van de Maya's. Lorena⁶⁰ legde mij uit waarom dit zo is:

“Voor veel mensen is de Son verbonden aan sterke gevoelens. Onze grootouders vertelden ons dat het een manier is om te laten zien dat de inheemsen, de Maya K'iche', als slaven zijn gebruikt, slecht zijn behandeld en zijn gemarginaliseerd. We hebben ons vaak gediscrimineerd gevoeld! Daarom zijn de Sones die wij hebben niet vrolijk. Het zijn trieste Sones die de pijn naar boven brengen en laten zien hoe 'el pueblo Maya' zich heeft gevoeld sinds de komst van de Spanjaarden”

Ook Roberto vertelde dat er tijdens het dansen van de Son veel gedachtes en emoties omgaan in de personen die dansen. Net als hij raken veel mensen geëmotioneerd en moeten sommigen huilen wanneer ze de muziek horen en de Son dansen. De Son draagt er volgens hem daarom aan bij dat mensen de turbulente geschiedenis die de Maya's hebben doorgemaakt niet vergeten: “Het doet mensen denken aan de periode waarin men niet vrolijk kon zijn, vanwege de onderdrukking.”⁶¹ De dans roept gevoelens en emoties op die samenhangen met het verleden van de Maya's. Dit versterkt het idee dat de dansenden een gedeelde geschiedenis hebben en zorgt er daarom voor dat zij zich meer verbonden voelen met de etnische groep.

Ook trots speelt hierbij ook een belangrijke rol. Ondanks en dankzij het verleden en de discriminatie die er vandaag de dag bestaat, zijn mijn informanten namelijk erg trots op hun cultuur en tradities. Zij zien het uitvoeren van de traditionele dansen als onderdeel van wie ze

⁵⁹ Brayan, 4/4/17

⁶⁰ Lorena, 23/2/17

⁶¹ Roberto, 23/3/17

zijn en als manier om hun tradities voort te zetten. Naast bijvoorbeeld het eten van traditionele gerechten en het spreken van de taal is dans is een van de manieren waarop dit gebeurt. Sommigen informanten voelen zich meer Maya en anderen voelen zich vooral trotser en meer verbonden wanneer zij dansen. Deze trots komt vooral voort uit het bewustzijn van de complexe geschiedenis van de Maya's. Ze zijn trots op hun voorvaderen die hebben gevochten om hun cultuur te verdedigen, ook al wilden en willen mensen deze kapot maken.⁶² Ze zijn trots op hun grootmoeders die hun *traje* niet uitdeden, ook al werden ze gediscrimineerd en uitgescholden voor 'indio'.⁶³ Ze zijn er trots op dat ze deel uitmaken van een eeuwenoude cultuur die ondanks de komst van de Spanjaarden, discriminatie en de 'moderniteit' nog volop leeft. Ook zijn ze er trots op dat ze deze 'keten' voort kunnen en mogen zetten. Toen ik Jose, een jongen van 18 jaar oud die werkt als traditionele kledingmaker, vroeg of hij ervan houdt de Son te dansen, maakte hij de vergelijking tussen de tradities en het krijgen van een cadeau:

Jara: "Houd je ervan de Son te dansen?"

Jose: "Ja, want het is een gevoel dat... Het is als een cadeau, dat is onze cultuur [...] We moeten dansen, want het is als het uitdrukken van sentiment, het voelen van deze emotie is voor ons een identificatie."

Ook zegt Jose dat hij zich sterker verbonden voelt met degenen met wie hij danst. "Je maakt deel uit van een groter geheel en voelt je als familie."

Fernando is het hier mee eens en voelt zich meer Maya wanneer hij danst:

Fernando: "De dans is een kunstvorm. We hebben onze muziek, we hebben onze dans en voor ons is het identiteit om de Son te dansen."

Jara: "Voelt u zich meer Maya wanneer u danst?"

Fernando: "Natuurlijk! De ruggengraat van onze cultuur is de taal, de dans en de spiritualiteit. We beseffen dat onze cultuur niet dood is! Het is niet aan het verdwijnen! We zijn levend! Zoals zaterdag met de dans, het dansen van de Son"

Net als voor Fernando⁶⁴ en Jose⁶⁵, is het uitvoeren van traditionele dansen voor al mijn informanten sterk gekoppeld aan de inheemse cultuur en etnische identiteit. Dansen is meer dan alleen bewegen of vermaak, maar maakt deel uit van wie zij zijn. De betekenis van dans voor de etnische identiteit komt op twee manieren naar voren: aan de ene kan laten mijn informanten door te dansen zien dat ze Maya zijn en aan de andere kant zeggen zij dat ze Maya zijn, omdat ze dansen. Zij bevestigen hiermee de theorieën die stellen dat men door het beoefenen van een bepaalde dans, identificatie met een bepaalde etnische groep kan uitdrukken

⁶² Arturo, 21/4/17

⁶³ Isabel, 4/4/2017

⁶⁴ Fernando, 4/4/17

⁶⁵ Jose, 4/4/17

(Kringelback & Skinner 2012, 14; Krystal 2012, 11). Door middel van dans ‘markeren’ zij tot welke etnische groep zij behoren. Daarom kan dans als etnische *marker* (Fischer en Hendrickson 2003, 99) worden beschouwd.

4.3.3 Hiërarchie en passing

Volgens mijn informanten zijn er ook veel Guatemalteken die eigenlijk Maya zijn (omdat ze het bloed hebben), maar dit ontkennen en zeggen dat ze ladino zijn. Toen ik vroeg naar de mogelijkheid om van etnische groep te wisselen, begonnen verschillende personen gelijk over de moeilijke situatie waarin de Guatemalteekse jongeren zich bevinden. In de dorpen zijn weinig mogelijkheden, daarom trekken jongeren naar de stad en laten daarbij volgens mijn informanten, een groot deel van hun tradities achter. Maar ook in de stad is het leven niet makkelijk en veel jongeren vertrekken naar andere landen. Ook volgens Daniel is de toekomst in Guatemala erg onzeker. “De economie verandert constant en het is erg lastig om jezelf en je familie te onderhouden. Tegelijkertijd wordt de Maya cultuur ook nog eens afgeschilderd als een samenleving die achterloopt.”⁶⁶ Daarom emigreren mensen of doen ze zich voor als ladino. Het feit dat mijn informanten alleen praten over het wisselen van Inheems naar ladino, en niet andersom, toont al aan dat er sprake is van een scheve machtsverhouding. Wanneer het gaat om een hiërarchie tussen etnische groepen gaat het volgens Eriksen (1991, 134) vooral om de status en kansen die met een bepaalde etnische groep geassocieerd worden. Dit is precies wat er volgens mijn informanten in Guatemala aan de hand is. Mede door de lastige economische situatie en de bestaande discriminatie zijn er volgens hen veel jongeren die de Maya identiteit ontkennen en zeggen dat ze ladino zijn: “De ladino’s denken dat ze beter zijn; van een hogere klasse”⁶⁷, “de mensen die willen wisselen, hebben het idee dat een hogere sociale of economische status samenhangt met het ladino zijn.”⁶⁸ Er heerst een idee dat het ontkennen van de inheemse identiteit een middel is om te stijgen op de sociaaleconomische ladder.⁶⁹ Fischer en Hendrickson (2003, 23, 100) definiëren dit proces als *passing*. Dit houdt volgens hen in dat een inheemse persoon ophoudt de inheemse taal te spreken, het dragen van kleding opgeeft en zo kan wisselen van etniciteit. Volgens mijn informanten betekent dit echter niet dat je niet meer inheems bent: “Ze kunnen zich wel voordoen als ladino door hun naam te veranderen en moderne kleding te dragen, maar uiteindelijk zullen ze altijd hun huidskleur, lengte en bloed

⁶⁶ Miguel, 14/4/17

⁶⁷ Luis, 21/4/17

⁶⁸ Brayan, 4/4/17

⁶⁹ Fernando, 14/3/17

behouden.”⁷⁰ Waar zij etnische identiteit dus eerder als *performance* omschreven, wordt er als het gaat om *passing* en het beschrijven van etnische grenzen weer teruggегреpen op fysiologische aspecten.

Ook volgens Mayra is ‘echt’ wisselen van etniciteit niet mogelijk. Technisch gezien kan je je traje uitdoen en zeggen ‘nu ben ik ladino’, maar in je hart en “*forma de experiencia*”⁷¹ is dit volgens haar niet zo makkelijk aan te passen. Zij gaf het interessante voorbeeld van de Son. “Ook al zeg je dat je ladino bent, verlaat je het land en ga je ergens anders wonen, je zal altijd nog de herinneringen hebben en moeten huilen tijdens het horen van de Son. Het is een interne connectie met de Maya cultuur die niet zomaar uit je hart te wissen is.”⁷²

4.4 Conclusie

Het uitvoeren van traditionele dansen is voor mijn informanten onlosmakelijk verbonden met hun etnische identificatie. In dit hoofdstuk heb ik laten zien dat zij hun etnische identiteit omschrijven als iets wat je uitdrukt door hun manier van leven, denken en zijn: en dansen maakt hier een deel van uit. Ze voelen zich trots om Maya te zijn en de tradities voort te zetten door te dansen, in een tijd waarin er volgens hen veel van deze gewoonten, normen, waarden en respect worden bedreigd. De behoefte om etnische identiteit versterkt te markeren en uit te drukken wordt aangewakkerd door het gevoel dat men steeds meer op elkaar gaat lijken door mondialiseringsprocessen (Robertson *in* Eriksen 2007, 4). Invloeden van buitenaf en ‘de komst van het moderne’ zijn merkbaar in de levens van mijn informanten, waardoor wordt de behoefte om ergens bij te horen en zich te onderscheiden wordt versterkt. De betrokkenen bij traditionele dans in Quetzaltenango uiten dit door hun dansen uit te voeren en door te geven aan de komende generaties, maar ook door de dansen, die wel zeker het product zijn van verandering, te presenteren als traditioneel en onveranderlijk.

Mijn informanten dansen de traditionele dansen omdat ze zich als Maya identificeren en identificeren zich als Maya, omdat ze dansen. De combinatie van de muziek, sfeer, geschiedenis en bewegingen zorgt ervoor dat ze een bepaalde interne connectie voelen met hun voorouders, het verleden, god en de Maya ‘cultuur’. Ook associëren ze dans met gedeelde normen en waarden zoals respect. Dit alles samen maakt dat dans zowel een *marker of ethnicity* is, als een manier om etnische identiteit uit te drukken.

⁷⁰ Brayan, 4/4/17

⁷¹ Manier van beleven

⁷² Mayra, 1/4/17

Hoofdstuk 5: Moderne dans en etnische identiteit

Randi Käufer

“Voor inheemsen is het mogelijk om hun verbondenheid met etniciteit door middel van dans uit te drukken. Maar voor ladino’s is dat niet zo gemakkelijk, want wij hebben geen tradities.”⁷³

-Mateo

Zoals Mateo duidelijk maakt, is de etnische identificatie van ladino’s die moderne dansen beoefenen ingewikkelder dan die van de inheemsen die traditionele dansen doen. In dit hoofdstuk zet ik deze ingewikkelde relatie tussen moderne dansen en etnische identificatie uiteen. De eerste paragraaf illustreert welke soorten moderne dans in Quetzaltenango aanwezig zijn, waar deze dansen beoefend worden en wie diegenen zijn die ze dansen. Hierbij wordt ook ingegaan hoe ‘moderne dans’ door de inwoners van Quetzaltenango die bij deze dansen betrokken zijn gedefinieerd wordt. In de tweede paragraaf belicht ik de rol van moderne dans in het dagelijkse leven van mijn informanten. Ik kijk wat de dans voor hen betekent en analyseer de relatie ervan met hun identiteit. Hier toon ik aan dat Latijns-Amerikaanse dansen in Quetzaltenango nauw verbonden zijn met ideeën van moderniteit. Vervolgens ga ik in op de relatie tussen etnische identiteit en moderne dansen in Quetzaltenango.

5.1 Moderne dans in Quetzaltenango: wie, wat en waar?

5.1.1 Het moderne aspect van moderne dansen

Voor een beschrijving van de manier waarop moderne dans aanwezig is in Quetzaltenango moet eerst duidelijk zijn wat ‘moderne dansen’ eigenlijk zijn. Bij het definiëren van dansen is het volgens Klaepper (1978, 37) belangrijk te kijken naar het *emic* perspectief en dus naar de manier waarop dans lokaal geconceptualiseerd wordt. Met mijn informant Mateo zat ik op een bank in de hoek van zijn eigen dansstudio koffie te drinken en te discussiëren over de vraag of salsa een moderne dans is. Hij zat lang te twijfelen, maar hij kon de term ‘modern’ wel meteen beschrijven als iets wat van een andere plek komt dan Guatemala. Hier had hij een aha-moment en zijn conclusie was dat salsa dus ook een moderne dans zou moeten zijn, omdat het van een andere plek komt dan Guatemala. Veel van mijn informanten definiëren ‘modern’ als “iets wat er eerder niet was, als iets nieuws”⁷⁴. Maar behalve dat zij het moderne gelijk zetten aan het

⁷³ Mateo, 28/3/17

⁷⁴ Juliana, 3/4/17

nieuwe, interpreteren zij ‘modern’ ook als iets wat “in de mode is”⁷⁵. Hoewel sommige informanten het label ‘modern’ in relatie met hun dans eerst afwijzen -“ze zijn heel oud, ze zijn niet modern”⁷⁶-, beschrijven zij hun dans wel met eigenschappen die zij als karakteriserend zien voor moderniteit: salsa is “een menging van verschillende stijlen. [...] Ze mengen verschillende dansen om nieuwe stijlen te creëren”⁷⁷. Hier wordt geïmpliceerd dat salsa zich ontwikkelt en verandert tot iets nieuws. Deze veranderlijkheid en nieuwheid zijn vanuit het *emic* perspectief van mijn informanten een centrale karakteristiek van moderne dansen, want deze definiëren zij als “dansen die zich ontwikkelen”⁷⁸ en door “mensen gemaakt zijn”⁷⁹. Hier wordt duidelijk dat moderniteit een construct is dat door de menging of ook hybriditeit van aspecten gekenmerkt is (zie Gusfield 1967, 362; Kraidy 1999, 467-470). Net als in de literatuur (Gusfield 1967, 353) is beschreven, wordt ‘het’ moderne vaak gedefinieerd in termen van tegenpolen met ‘het’ traditionele. Om tot een definitie van moderne dansen te komen, zetten mijn informanten deze tegenover de traditionele dansen: “moderne dansen zijn dansen die niet traditioneel zijn”⁸⁰. In tegenstelling tot moderne dansen wisten zij zonder moeite de woorden te vinden voor het definiëren van traditionele dansen: het zijn “dansen die hun oorsprong hebben in het land [Guatemala], [...] er al sinds jaren zijn en generaties lang op dezelfde manier worden gedanst”⁸¹ en deze daarom dit land en zijn cultuur identificeren⁸². Er kan dus worden gezegd dat moderne dansen volgens mijn informanten dansen zijn die wel al lang kunnen bestaan, maar door de tijd heen veranderen, ontwikkelen en vernieuwen. Hierdoor bevestigt hun *emic* perspectief de theorieën uit de literatuur die stellen dat moderniteit een construct is bestaande uit menging en dus hybriditeit. Door traditionele dansen te beschrijven als iets wat uit het verleden komt en tot nu toe hetzelfde is gebleven, creëren mijn informanten een representatie van deze dansen als statisch en ahistorisch, terwijl zij moderne dansen in verband brengen met ontwikkeling en vooruitgang.

5.1.2 De moderne dansen

Op basis van mijn participerende observatie kan ik zeggen dat de term ‘moderne dansen’ een overkoepelend begrip is dat verschillende soorten dansen omschrijft die in Quetzaltenango beoefend worden. Aan de ene kant worden Latijns-Amerikaanse dansen beoefend. In deze

⁷⁵ Amanda, 30/3/17

⁷⁶ Emilio, 17/2/17

⁷⁷ Aarón, 12/4/17

⁷⁸ Iván, 10/3/17

⁷⁹ Sofía, 23/3/17

⁸⁰ Amanda, 30/3/17

⁸¹ Aarón, 12/4/17

⁸² Javier, 10/3/17

categorie horen naast salsa en bachata, die de meest populaire zijn, ook merengue, cumbia, chachacha en kizumba. Verder bestaan er ook dansen die mengsels zijn van verschillende dansvormen, bijvoorbeeld bachanga: “Bachanga is een vorm van salsa die lossier is, met meer vrije bewegingen.”⁸³ Naast Latijns-Amerikaanse dansen zijn ook urbane dansen onderdeel van moderne dansen. Dit zijn in Quetzaltenango hiphop en breakdance. Het verschil tussen Latijns-Amerikaanse en urbane dansen wordt door de dansers zelf gemaakt, omdat het volgens hen twee verschillende dansstijlen zijn. Zij zeggen niet expliciet dat er twee verschillende categorieën van moderne dansen bestaan, maar doen dit impliciet door de term Latijns-Amerikaanse dansen als synoniem of overkoepelend begrip te gebruiken voor salsa, bachata, etc. en met de term urbane dansen te refereren aan hip hop en breakdance. In Quetzaltenango worden ook andere dansstijlen beoefend, zoals jazz, ballet, zumba en buikdans. Volgens mijn informant Sofia⁸⁴ horen deze dansen echter niet bij een bepaalde categorie, maar zijn het gewoon moderne dansen.

Hoewel ik ook onderzoek heb gedaan naar urbane dansen, heb ik mij vooral gericht op Latijns-Amerikaanse dansen. Dit komt doordat deze sterker aanwezig waren in de publieke ruimte van Quetzaltenango. Zowel in de discotheken als ook in de dansscholen waar ik potentiële informanten benaderd heb, werden Latijns-Amerikaanse dansen veel meer beoefend. In het vervolg zullen Latijns-Amerikaanse dansen dus centraal staan, ook al vul ik de informatie hierover soms aan met vergelijkingen met urbane dansen.

Terwijl de Latijns-Amerikaanse dansen vooral plaatsvinden in dansscholen, discotheken, culturele activiteiten en familiale feesten zoals ‘*quince años*’⁸⁵, worden urbane dansen vooral op straat beoefend. Het verschil tussen Latijns-Amerikaanse en urbane dansen zit niet alleen in de locatie waarop of de situatie waarin zij plaatsvinden; ook de sociale en economische achtergrond van de jongeren die deze dansen beoefenen is anders. Dit verschil tussen jongeren die urbane dansen beoefenen en diegenen die zich bezighouden met Latijns-Amerikaanse dansen is te herkennen aan hun kleding en hun manier waarop zij zich gedragen. Om dit te illustreren zal ik een beschrijving geven van mijn eerste ontmoeting met Iván, die op Latijns-Amerikaanse ritmen danst, gevolgd door mijn ontmoeting met breakdancer Pablo:

⁸³ Aarón, 12/4/27

⁸⁴ Sofia, 23/3/17

⁸⁵ “Het feest ter ere van de vijftiende verjaardag van meisjes”

Met een glimlach op zijn gezicht komt Iván de danszaal binnengelopen, zijn ogen strak op mij gefixeerd. Hij komt met snelle, grote stappen en een rechte houding naar mij toegelopen; ik hoor zijn glanzende witte schoenen, die duidelijk van Nike zijn, op de grond piepen. Hij strekt zijn arm uit om mijn hand te schudden, waarbij de spierballen van zijn armen te voorschijn komen: “*mucho gusto*”¹. Zijn grijze tanktop met groot wit Nike-teken op de borst en de zwarte, redelijk strakke sportbroek maken zijn gespierde lichaam onder deze kleding duidelijk zichtbaar. Naar een tafel lopend die in de hoek van de zaal staat, veegt hij een korte, zwarte streng uit zijn gezicht die van het overige, met gel zorgvuldig omhoog gekamde haar los is geraakt. Hij haalt een Apple laptop uit zijn tas en zet met een lach op zijn gezicht de salsamuziek voor de dansles aan.

Uit deze beschrijving van Iván wordt duidelijk dat hij uit een hogere sociale klasse komt: hij heeft een Apple laptop en draagt merkkleding. Mijn observatie dat inwoners van Quetzaltenango die zich bezighouden met Latijns-Amerikaanse dansen een hogere sociaaleconomische achtergrond hebben, wordt door mijn informant Javier⁸⁶ bevestigd, wanneer hij opmerkt dat het verschil tussen Latijns-Amerikaanse en urbane dansers vooral gebaseerd is op financiële aspecten. Latijns-Amerikaanse dansen zijn moeilijk te leren en daarom nemen de meeste mensen lessen. Aangezien dit voor mensen met een lager inkomen te duur is, worden Latijns-Amerikaanse dansen volgens Javier⁸⁷ vooral door mensen uit de middelklasse of hoger beoefend. Daartegenover staan diegenen die urbane dansen beoefenen: “mensen van een lagere klasse”⁸⁸, omdat het gratis is om op straat te dansen.

Ik loop de straat in waar de ruimte is waar Pablo vaker met zijn vrienden nieuwe dansmoves oefent. Met zijn knieën tegen de borst getrokken en zijn hoofd tegen de muur achter hem leunend, zit hij op de stoep op mij te wachten. Omdat hij mij nog niet heeft gezien, kan ik hem aankijken terwijl ik langzaam dichterbij kom. Zijn haar dat in alle richtingen staat is net zo zwart als zijn losse broek die zijn dunne benen omhult. Zelfs vanuit de verte zie ik dat de broek meerdere grote gaten heeft en niet meer helemaal schoon is. Daarbij draagt hij een blauw T-shirt dat hem een paar maten te groot is en om elke arm een rode zweetband. Zodra hij mij ziet staat hij op en zwaait kort in mijn richting. Snel stopt hij zijn handen in de diepe broekzakken, kijkt naar de grond en wacht totdat ik bij hem ben.

⁸⁶ Javier, 10/3/17

⁸⁷ Javier, 10/3/17

⁸⁸ Mateo, 28/3/17

Pablo heeft een lagere sociaal-economische achtergrond dan Iván, wat vooral blijkt uit zijn kleding, die wat ouder en meer gebruikt over komt. Vanwege dit onderscheid in sociaaleconomische situaties weet Mateo⁸⁹ zeker dat de mensen die urbane dansen beoefenen anders zijn dan diegenen die op Latijns-Amerikaanse ritmen dansen.

5.2 Het belang van moderne dans

*“Altijd als ik wakker word, denk ik aan dansen: aan een choreografie die ik moet maken of een pas die mij niet lukt [...]. Ik identificeer mij erg met dansen. Dit is zelfs aan de manier te zien waarop ik mij kleed, omdat ik bijna de hele dag in sportkleding doorbreng.”*⁹⁰ -Iván

Dans is erg belangrijk voor mijn informanten. Net als voor Iván spelen moderne dansen ook voor mijn andere informanten een belangrijke rol in hun dagelijks leven en zien zij een samenhang tussen de dansen en hun identiteit. In deze paragraaf ga ik in op deze rol van moderne dansen in het dagelijkse leven van mijn informanten door te kijken naar de betekenis van de dansen, de redenen om te dansen en de relatie tussen het beoefenen van moderne dansen en identiteit en moderniteit.

5.2.1 Blijheid en moderniteit

De dansvloer van de nachtclub ‘Pool & Beer’ is goed gevuld. De harde salsa muziek dringt in de oren van de bezoekers en wordt overgedragen naar hun heupen die zich in het ritme van de instrumenten en klanken bewegen. Mannen die de vrouwen met stralende ogen aankijken terwijl ze deze leiden door verschillende figuren. Vrouwen die hun heupen van de ene naar de andere kant laten draaien, hun hoofd zwaaiend in de nek gooien en vervolgens weer verleidelijk naar hun danspartner kijken. Daarbij hebben alle dansers één aspect gemeen: ze stralen en lachen allemaal.

Deze beschrijving illustreert de betekenis die de inwoners van Quetzaltenango die betrokken zijn bij moderne dansen hechten aan hun dans. Mijn informanten die Latijns-Amerikaanse dansen beoefenen, zeiden dat zij van dansen blij worden en het erg leuk vinden: “ik dans omdat ik er gelukkig van word”⁹¹, “[dansen is] om je te ontspannen, je te vermaken en ervan te genieten”⁹². Door middel van dit gevoel van geluk en plezier dat door de dans wordt

⁸⁹ Mateo, 28/3/17

⁹⁰ Iván, 13/4/17

⁹¹ Amanda, 30/3/17

⁹² Emilio 17/2/17

opgeroepen, is dansen voor hen ook “een manier om stress te kanaliseren”⁹³ en “de wereld rondom de studie te ontsnappen door iets anders te doen”⁹⁴. Er kan dus worden gezegd dat het beoefenen van Latijns-Amerikaanse dansen voor zijn beoefenaren een manier is om zich gelukkig en vrij te voelen, zich te vermaken en hierbij de buitenwereld met al zijn problemen en stress te vergeten.

De mening of deze eigenschappen ook als modern te karakteriseren zijn, is verschillend. Terwijl Aarón⁹⁵ van opvatting is dat “vrolijk zijn en genieten geen moderne eigenschappen zijn, omdat iedereen deze kan hebben”, zegt Gabriela⁹⁶ dat “het wel iets moderns is, omdat men hiervoor een open mentaliteit nodig heeft” en dit voor haar per definitie verbonden is aan modern-zijn. Ook al bestempelen zij ze niet als modern, het valt op dat de beschrijvingen van mijn informanten over wat dans voor hen betekent, gericht zijn op de beleving van de persoon als individu: ze zijn blij wanneer ze dansen. De nadruk die zij leggen op individualiteit is een kernelement van moderniteit (Hubinger 1997, 528). En dus stel ik dat de betekenis die de moderne dansen voor zijn beoefenaren heeft, gerelateerd is aan ideeën van moderniteit.

5.2.2 De redenen om te dansen

Het moderne aspect van Latijns-Amerikaanse dansen komt ook naar voren in de redenen die inwoners van Quetzaltenango geven voor het uitvoeren van deze dansen. Zoals een jongen mij na een dansles vertelt, is hij hiermee begonnen, omdat hij in de discotheken niet alleen wilde kijken, maar ook wilde meedoen met het dansen. Een ander motief dat meerdere informanten genoemd hebben, is “om mensen te leren kennen”⁹⁷. In het bijzonder gaat het (bij jongens) hier om het leren kennen van meiden.⁹⁸ Iván⁹⁹ vat de verschillende redenen waarom mensen dansen samen in drie categorieën: ten eerste zijn er diegenen die het gebruiken om te ontspannen en hun hoofd leeg te maken, ten tweede zijn er mensen die het als sport gebruiken om meer te bewegen of om af te vallen, en ten derde zijn er sommigen die dans als middel gebruiken om jongens of meisjes te leren kennen. Er kan worden gezegd dat deze motieven om moderne dansen te beoefenen gericht zijn op het persoonlijke, omdat het gaat om individuele interesses. In deze individualiteit die de redenen voor het beoefenen van moderne dansen kenmerkt, wordt

⁹³ Fernanda, 11/4/17

⁹⁴ Sofía, 23/3/17

⁹⁵ Aarón, 12/4/17

⁹⁶ Gabriela, 5/4/17

⁹⁷ Emilio, 12/2/17

⁹⁸ Iván, 13/4/17

⁹⁹ Iván, 5/3/17

dus in de betekenis van deze dansen duidelijk dat deze gerelateerd zijn aan of zelfs gebaseerd zijn op moderniteit.

Maar naast het individuele dat binnen de Latijns-Amerikaanse dansen belangrijk is, is er ook een gemeenschap van gelijkgestemden. “Het is als een gemeenschap”¹⁰⁰, want “iedereen die danst kent elkaar”¹⁰¹. Vele van de dansenden die ik heb gesproken zijn goed bevriend met de mensen met wie zij samen dansen. Ikzelf kon dit ook herkennen, omdat zij buiten de dans ook andere activiteiten samen ondernemen. Ik heb zelfs van meerderen gehoord dat zij de mensen met wie zij dansen als familie zien¹⁰². Dit laat zien dat de mensen met wie zij samen dansen belangrijk zijn voor hen. Sommige informanten zeggen zelfs dat hun vriendschap met mensen die dansen beter is dan met diegenen die niet dansen, “want met hen heb je een betere relatie, omdat zij meer gemeen hebben”¹⁰³. Volgens Aarón¹⁰⁴ is dat wat de dansenden met elkaar verbindt het plezier en de vrolijkheid die zij door het dansen met zich meedragen. Terwijl ik wel kon observeren dat er iets is tussen de dansenden dat hen verbindt, omdat zij bijvoorbeeld tijdens de danslessen altijd heel speels met elkaar zijn, kon ik geen verschil zien in de manier waarop zij met vrienden omgaan die dansen en diegenen die niet dansen. Ik ben enkele keren met informanten iets gaan eten waar ook niet-dansende vrienden van hen bij waren, maar voor mijn gevoel gingen zij met iedereen hetzelfde om. Ook Aarón¹⁰⁵ ziet geen verschil in zijn vriendschap met andere dansers en met mensen die niet dansen: “de activiteiten zijn verschillend, maar de vriendschap is dezelfde.”

5.2.3 Identiteit en moderniteit

Alle dansenden die ik heb gesproken, zowel Latijns-Amerikaanse maar ook urbane dansers, zien een relatie tussen het beoefenen van hun dans en hun identiteit. Zij definiëren identiteit als iets wat jou als persoon karakteriseert. Veel van mijn informanten beschrijven zichzelf en andere dansenden als extroverte en zelfverzekerde mensen. Ook op basis van mijn observaties kan ik dit bevestigen:

¹⁰⁰ Luna, 12/4/17

¹⁰¹ Aarón, 12/4/17

¹⁰² Mateo, 9/3/17; Iván, 10/3/17

¹⁰³ Luna, 12/4/17

¹⁰⁴ Aarón, 16/4/17

¹⁰⁵ Aarón, 12/4/17

In haar strakke sportkleding staat Juliana in een rechte houding voor de spiegel en bekijkt zichzelf. Balancerend op de punten van haar voeten beweegt zij zich in het ritme van de muziek met de salsa-basisstap. Hierbij wiegen haar heupen van links naar rechts en maakt zij grote, elegante bewegingen met haar armen. Tussendoor maakt zij een snelle draai, gaat hierbij met haar hand over de silhouet van haar taille en vervolgens met haar vingers langs haar gezicht en door het haar. Zij blijft zichzelf voortdurend in de spiegel bekijken en werkt haar make-up of haar bij zodra dit niet meer zo zit als zij dat wil.

Hier geeft Juliana de indruk dat zij een sterke persoon is met veel zelfvertrouwen. Deze karakteristieken zijn volgens haar echter geen constante onderdelen van haar identiteit: “Ik heb twee persoonlijkheden. Het verschil is dat de ene [persoonlijkheid] gekenmerkt is door angst, bijvoorbeeld voor veel mensen te staan, maar als ik dans, ben ik niet bang.”¹⁰⁶ In het dagelijkse leven buiten de dans ziet zij zichzelf als een verlegen en introvert persoon.

Juliana en ik zitten in een kleine gesloten ruimte naast de grote danszaal met elkaar te praten. Met kromme schouders zit zij op een stoel tegenover mij en kijkt tijdens het praten naar de grond. Haar stem is zo zacht dat ik mij moet concentreren om haar te verstaan. Ze heeft het ene been over het andere gevouwen en ik zie haar voet die in de lucht hangt in kleine bewegingen trillen terwijl zij met haar vingers speelt.

Dit geïllustreerde verschil in het optreden van Juliana dat zij zelf beschrijft als verschillende karakteristieken van haar eigen identiteit wanneer ze danst en wanneer ze niet danst, kan worden gezien als verschillende *performances*. Zoals Kringelback en Skinner (2012, 2) uitleggen, refereert ‘*performance*’ aan het presenteren van het lichaam. ‘De’ identiteit van de mensen in Quetzaltenango die Latijns-Amerikaanse dansen beoefenen, kan dus door middel van dans *performed* worden. Deze *performance* van identiteit in moderne dansen kan, zoals Juliana’s optreden laat zien, echter verschillen van de *performance* van identiteit in andere situaties. Ook mijn informant Sofía¹⁰⁷ bevestigt Klaeppers (2000, 117) theorie dat dans als visuele manifestatie van identiteiten kan worden gezien door te zeggen dat dans een medium is om zichzelf uit te drukken: “Wanneer men danst kan men laten zien hoe men als persoon is”. Aarón¹⁰⁸ legt uit hoe dit werkt. “Iedereen heeft zijn eigen stijl. Niet iedereen danst hetzelfde. Het is zoals wanneer je praat: iedereen gebruikt dezelfde woorden, maar de uitspraak en de intonatie zijn anders.” Dit betekent dus dat de dansenden hun identiteit kunnen uitdrukken door

¹⁰⁶ Juliana, 3/4/17

¹⁰⁷ Sofía, 23/3/17

¹⁰⁸ Aarón, 12/4/17

de manier waarop zij dansen. Tijdens de danslessen kon ik dit goed observeren: de ene danst bijvoorbeeld eleganter, een andere energieke en weer een andere heel vrolijk. Dit optreden is dan een representatie van hun identiteit en dus heeft het uitdrukken van identiteit door middel van dans te maken met “de houding”¹⁰⁹, omdat dit het onderscheidende aspect is in een dans waar iedereen dezelfde stappen doet. Deze uitdrukking van identiteit door middel van dans is echter niet iets wat impliciet plaatsvindt, maar de dansenden zijn zich ervan bewust: “mijn identiteit representeer ik [...] door middel van mijn manier van dansen”¹¹⁰ en “de dans heeft mij gemaakt tot wie ik nu ben.”¹¹¹

Binnen het dansen, vooral bij salsa, zijn de stappen en bewegingen vaststaand en daarom vind ik dat de dansenden in de rol glijden van de dans en hierdoor uitdrukken wat de dans karakteriseert. Men kan dus zeggen dat mensen door salsa te dansen een ‘salsa-identiteit’, die gekarakteriseerd is door zelfverzekerdheid, *performen*. De danser kan zich karakteristieken van ‘de salsa-identiteit’ eigen maken, omdat dansen “iets in de mensen stimuleert”¹¹² en dansen dus de mensen en ‘hun’ identiteit kunnen veranderen. Mijn informant Fernanda¹¹³ heeft dit zelf meegemaakt: “Nu heb ik meer zekerheid over mijzelf. [...] Ik heb meer vertrouwen dat ik dingen kan bereiken”. Dit is iets wat ik van veel informanten heb gehoord, namelijk dat dansen helpt met het opbouwen van zelfvertrouwen¹¹⁴. “Ik heb een voorbeeld gezien van een jongen die erg verlegen was ... te verlegen ... hij kwam dansen en zijn manier van doen is helemaal veranderd. Nu is hij al meer extrovert en meer speels.”¹¹⁵ Hoewel mijn informanten zeggen dat het beoefenen van moderne dansen het zelfvertrouwen binnen en buiten de dans versterkt, geldt dit niet voor iedereen, zoals het voorbeeld van Juliana laat zien die alleen tijdens het dansen zelfverzekerder is geworden.

Zelfvertrouwen is echter niet het enige wat men volgens mijn informanten van dansen kan leren. Andere eigenschappen die veel dansers overnemen zijn ook discipline en respect. Volgens Aarón¹¹⁶ is respect hier gerelateerd aan de relatie tussen vrouwen en mannen tijdens het dansen. Hij legt uit dat het hebben van respect, dat men leert door te dansen, erom gaat de persoonlijke ruimte van zijn danspartner te respecteren. Dit betekent dat men niet te dicht tegen elkaar danst en dat het er bij het dansen alleen maar om gaat te genieten van de dans en niet zozeer een relatie met elkaar aan te gaan.

¹⁰⁹ Sofía, 23/3/17

¹¹⁰ Aarón, 12/4/17

¹¹¹ Sofía, 23/3/17

¹¹² Sofía, 23/3/17

¹¹³ Fernanda, 11/4/17

¹¹⁴ Luna, 3/4/17; Gabriela, 5/4/17

¹¹⁵ Aarón, 12/4/17

¹¹⁶ Aarón, 12/4/17

Bovendien hebben al mijn informanten die op Latijns-Amerikaanse ritmen dansen benadrukt dat zij een open mentaliteit hebben, wat betekent dat zij niet over anderen oordelen¹¹⁷. Volgens mijn informant Gabriela¹¹⁸ is dit ook nodig bij dat soort dansen, “omdat de Latijns-Amerikaanse dansen zeer sensueel zijn”. Deze sensualiteit beschrijft zij als een modern aspect en zij is van mening is dat men leert door deze moderne sensualiteit een open mentaliteit te hebben. Daarom ziet zij een open mentaliteit ook als iets moderns en zet zij deze twee aspecten (modern-zijn en een open mentaliteit hebben) gelijk aan elkaar¹¹⁹. Hier beschrijft zij mensen die Latijns-Amerikaanse dansen beoefenen en een open mentaliteit hebben impliciet als moderne mensen, omdat zij zegt dat eigenlijk alle dansers een open mentaliteit hebben. Dit maakt duidelijk dat dansen niet alleen de manier van ‘zijn’ verandert, maar ook invloed heeft op de identificatie van de dansenden als moderne mens. Dit zegt Gabriela¹²⁰ ook zelf: “dansen heeft mij geholpen een open mentaliteit te creëren en het heeft mij meer modern gemaakt”. Op basis van mijn observaties kan ik dit *emic* perspectief bevestigen. De identificatie van mijn informanten als modern komt vooral naar voren in de manier waarop zij zich kleden: zij dragen veelal kleding van westerse merken en definiëren dit als een belangrijk aspect van hun moderniteit.

Het wordt dus duidelijk dat moderniteit als onderdeel van hun identiteit iets is wat mijn informanten die Latijns-Amerikaanse dansen beoefenen gemeen hebben. Volgens Krystal (2012, 10) zegt dans iets over gedeelde waarden en normen en ik beargumenteer dat moderniteit als gedeelde waarde tussen mensen die Latijns-Amerikaanse dansen in Quetzaltenango beoefenen kan worden gezien. Doordat moderniteit een gedeelde waarde is tussen deze mensen die moderne dansen uitvoeren, kan dans hier als constructie van hun identiteit worden gezien (Krystal 2012, 10) en zijn de Latijns-Amerikaanse dansen hier een medium dat de moderne aspecten van identiteit (re)produceert door de beoefenaren in aanraking te brengen met gemeenschappelijke ideeën over moderniteit, zoals sensualiteit en een open mentaliteit. Het is wel belangrijk om op te merken dat de inwoners van Quetzaltenango die zich bezighouden met moderne dansen geen homogene groep zijn, hoewel velen van hen wel dezelfde karakteristieken hebben.

¹¹⁷ Amanda, 30/3/17

¹¹⁸ Gabriela, 5/4/17

¹¹⁹ Gabriela, 5/4/17

¹²⁰ Gabriela, 5/4/17

5.3 Etnische identiteit in relatie tot moderne dans

“In theorie zou het zo moeten zijn dat ik mij door te dansen als ladino identificeer ... maar het kan mij niet schelen”¹²¹ -Sofía

Net als Sofía zien ook mijn andere informanten niet per se een relatie tussen de moderne dansen die zij beoefenen en hun etnische identificatie. Voor hen zijn etniciteit en dans twee afzonderlijke aspecten. In deze paragraaf laat ik zien dat - hoewel mijn informanten er geen direct verband zien - er wel een indirecte samenhang bestaat tussen de identificatie van mijn informanten met een etnische groep en de dansen die zij uitvoeren. Eerst leg ik uit wat ‘etnische groepen’ voor mijn informanten zijn en hoe zij zich in relatie tot deze groepen identificeren en vervolgens ga ik in op de relatie tussen hun etnische identificatie en het beoefenen van moderne dansen.

5.3.1 Etniciteit: een *emic* perspectief

Voor de inwoners van Quetzaltenango die zich bezighouden met moderne dansen en die ik heb gesproken is het niet helemaal duidelijk wat ‘etnische groepen’ zijn. Ik heb omschrijvingen gekregen van “het zijn verschillende culturen”¹²² tot “het zijn mensen die in een dorp wonen”¹²³. De meerderheid van mijn informanten beschrijft etnische groepen als “verschillende inheemse groepen”¹²⁴ of zij gebruiken de term “*personas de una étnia*”¹²⁵, wat voor hen gelijkstaat aan inheemse mensen. Terwijl Barth (1969) en Eriksen (2010) beweren dat de definitie van etnische groepen niet gebaseerd is op culturele kenmerken, doen mijn informanten dit wel. Aangezien Eriksen (2010, 44) verder redeneert dat etniciteit vanuit het *emic* perspectief moet worden gedefinieerd, houd ik de beschrijving van mijn informanten aan over etnische groepen als mensen met dezelfde (inheemse) cultuur. Als zij aan etnische groepen denken, hebben zij dus niet meteen ook ladino’s in gedachte. Dit heeft er volgens mij mee te maken dat ladino’s in Guatemala de dominante groep zijn die, zoals Alonso (1994, 390) beargumenteert, niet gemarkeerd is als etnische groep. Doordat ladino’s als norm worden gezien en daardoor niet als afwijkend gelden, worden zij dus door mijn informanten niet op één lijn gezet met de verschillende inheemse groepen die bestempeld worden als de ‘Ander’. Pas als ik vraag wat

¹²¹ Sofía, 18/4/17

¹²² Pablo, 15/4/17

¹²³ Aitana, 15/4/17

¹²⁴ Mateo, 28/3/17

¹²⁵ “Mensen van een etniciteit” Juliana, 3/4/17

ladino's dan wél zijn, krijg ik het antwoord dat het eigenlijk ook een etnische groep is. Op de vraag welke etnische groepen zij in Quetzaltenango onderscheiden, kreeg ik vaak antwoorden als 'geen idee' of 'vele'. Deze antwoorden zijn te verklaren doordat mijn informanten zichzelf identificeren als ladino's: "ik volg de ladino-cultuur"¹²⁶, "ik ben ladino"¹²⁷ en zich dus niet erg bezighouden met etniciteit. Als reden voor deze identificatie geven zij aan dat zij ladino's zijn, omdat hun ouders ladino's zijn, want etniciteit wordt doorgegeven van generatie op generatie¹²⁸. Tijdens mijn vele gesprekken over dit onderwerp is mij opgevallen dat veel van mijn informanten in eerste instantie twijfelden over hun identificatie met een etnische groep. Ik denk dat dit komt omdat zij ladino's zijn en zichzelf niet zien als etnische groep. Uiteindelijk zijn de meesten het er wel over eens dat er vooral Maya's/*indígenas* en ladino's wonen. Zij herkennen deze groepen vooral op basis van hun kleding en andere uiterlijke kenmerken.

Dat zij de norm zijn, verklaart ook waarom zij de identificatie met een bepaalde etnische groep niet als belangrijk zien. Mijn informanten zeggen dat zij zich "in eerste instantie Guatemalteeks voelen en dan pas ladino"¹²⁹. Zij identificeren zich dus sterker met Guatemala dan met ladino's, omdat zij ladino's niet zien als een te onderscheiden etnische groep. Ook prefereren zij iedereen als Guatemalteek te zien onafhankelijk van haar of zijn etnische achtergrond, want "in het onderscheiden van groepen, is waar discriminatie ontstaat"¹³⁰. Hier proberen mijn informanten het Guatemalteekse '*dualistic classification model*' (Little-Siebold 2001, 118) te overstijgen. Hun positie suggereert dat zij de bestaande discriminatie, die gebaseerd is op het conflictrijke verleden waarin het onderscheiden tussen etnische groepen de basis vormde voor genocide van inheemse mensen uitgevoerd door ladino's (zie 3.1. Green 2003), negeren of niet erkennen. Doordat zij zich dus boven etnische groepen en de discriminatie tussen deze groepen verheffen, wordt hun geprivilegieerde en dominante positie in de Guatemalteekse maatschappij duidelijk.

5.3.2 Etnische identificatie in dans

Volgens mijn informanten bestaat er geen relatie tussen Latijns-Amerikaanse dansen en etnische identiteit, omdat zij de opvatting hebben dat "de Latijns-Amerikaanse ritmen niet geassocieerd worden met een bepaalde etnische groep. [...] Voor inheemsen is het mogelijk om de relatie met een etnische groep door middel van dans uit te drukken, maar voor ladino's is dit

¹²⁶ Sofía, 23/3/17

¹²⁷ Iván, 13/4/17

¹²⁸ Mateo, 28/3/17

¹²⁹ Iván, 14/4/17

¹³⁰ Fernanda, 11/4/17

niet zo makkelijk [...].”¹³¹ Naar mijn idee is er wel degelijk een verband tussen Latijns-Amerikaanse dansen en ‘de’ etnische groep ‘ladino’s’. Aan de ene kant baseer ik deze uitspraak op het feit dat er meer ladino’s dan inheemsen zijn die deze dansen beoefenen. Volgens Sofía¹³² “zijn er sommigen die wel inheemse wortels hebben, maar die na verloop van tijd veranderd zijn in ladino’s”. Dit is de andere reden waarop ik mijn argument baseer, namelijk dat er wél een relatie is tussen Latijns-Amerikaanse dansen en etniciteit: deze dansen hebben het vermogen om mensen met een inheemse oorsprong te veranderen tot mensen met een ladino-identiteit. In de literatuur wordt beargumenteerd dat dit proces van ‘*passing*’ (Fischer & Hendrickson 2003, 23) waarbij mensen hun etnische identiteit kunnen veranderen, kan plaatsvinden doordat etniciteit gebonden is aan normen en waarden en het uitoefenen van rollen die daarbij horen (Barth 1969, 28). Vanuit dit perspectief is etniciteit een *performance* waarbij het om *doing ethnicity* gaat. Volgens deze redenering kan men van etniciteit veranderen door rollen uit te oefenen die met een andere etnische groep geassocieerd zijn. Ook volgens mijn informanten kan men van etnische groep veranderen door “zijn gebruiken, zijn kleding en zijn levensvorm te veranderen”¹³³. Iván¹³⁴ beschrijft deze activiteiten echter als ‘*disfrazar*’, wat zo veel betekent als verkleeden. Door middel van deze woordkeuze impliceert hij dat de inheemsen zich voordoen als iets wat zij eigenlijk niet zijn, want onder hun ‘verkleeding’ zijn zij eigenlijk nog steeds inheems. Hier duidt Iván aan dat etniciteit gebonden is aan bloed. Er kan dus worden gezegd dat er twee manieren zijn waarop een persoon in verband gebracht wordt met een bepaalde etniciteit: etniciteit als *performance* versus etniciteit als bloed-gebonden. Maar onafhankelijk of deze activiteiten, die met een bepaalde etnische groep/identiteit geassocieerd worden, als *performance* of verkleeding worden gezien, zijn mijn informanten het erover eens dat deze activiteiten ervoor zorgen dat inheemsen kunnen veranderen tot ladino’s. Volgens Eriksen (2010) is het beoefenen van deze activiteiten juist een manier waarop men zich de groep/identiteit waarmee ze geassocieerd worden eigen kan maken, omdat het hierbij gaat om het onderhandelen van etnische identiteit. Door ‘ladino-activiteiten’ uit te voeren kunnen inheemse mensen hun ladino-zijn benadrukken en hun inheemsheid in de schaduw zetten. Volgens Aarón¹³⁵ kunnen Latijns-Amerikaanse dansen een manier zijn om uit ‘de wereld van de inheemsen’ te komen, omdat men zich dan bezighoudt met wat ladino’s doen.¹³⁶

¹³¹ Mateo, 28/3/17

¹³² Sofía, 23/3/17

¹³³ Sofía, 18/4/17

¹³⁴ Iván, 13/4/17

¹³⁵ Aarón, 17/4/17

¹³⁶ Aarón, 17/4/17

Het beoefenen van Latijns-Amerikaanse dansen kan dus worden gezien als wat Fischer en Hendrickson (2003) beschrijven als '*marker of ethnicity*', omdat het een visuele manifestatie van 'de' ladino-identiteit is. Ook communiceren Latijns-Amerikaanse dansen de culturele verscheidenheid van ladino's, omdat deze dansen alleen door ladino's worden beoefend of door inheemsen die binnen de normen, waarden en rollen van ladino's leven.

5.4 Conclusie

Er is een verschil tussen de dansende inwoners van Quetzaltenango die Latijns-Amerikaanse dansen beoefenen en zij die zich bezighouden met urbane dansen. Dit onderscheid is vooral gebaseerd op de sociaaleconomische achtergrond van de dansers. Aangezien de focus van dit hoofdstuk op de mensen ligt die op Latijns-Amerikaanse ritmen dansen zijn dus de volgende conclusies alleen van toepassing voor deze populatie.

Ik heb laten zien dat de Latijns-Amerikaanse dansen die mijn informanten beoefenen van groot belang zijn voor hun dagelijks leven, hun identiteit en hun manier van zijn. Uit de beschrijvingen van de gevoelens van mijn informanten tijdens het dansen en de redenen waarom zij dansen, wordt duidelijk dat deze gericht zijn op de beleving van de persoon als individu. Onder andere vanwege dit accent op individualiteit heb ik beargumenteerd dat moderne dansen in Quetzaltenango gerelateerd zijn aan moderniteit. Zo wordt ook duidelijk dat moderniteit zelf als gedeelde waarde kan worden gezien tussen mensen die Latijns-Amerikaanse dansen in Quetzaltenango beoefenen en betrokken waren bij dit onderzoek. Doordat moderniteit een gedeeld aspect is (re)produceren deze dansen moderne identiteiten bij zijn beoefenaren.

Terwijl de inwoners van Quetzaltenango die zich bezighouden met Latijns-Amerikaanse dansen en met die ik heb gesproken zich bewust zijn van de relatie tussen hun dans en de moderne identiteit die zij hierdoor uitdrukken, is het verband tussen deze dansen en etniciteit voor hen niet expliciet. Mijn informanten identificeren zich als ladino's wat in de Guatemalteekse maatschappij als norm, of ook ongemarkeerde categorie kan worden gezien. Omdat zij dus niet erg bezig zijn met hun etnische identiteit, zien zij deze over het algemeen als minder belangrijk en leggen zij meer de nadruk op hun Guatemalteeks-zijn dan hun ladino-zijn. Dat er wel degelijk een relatie is tussen Latijns-Amerikaanse dansen en de etnische identiteit van de beoefenaren komt naar voren in het vermogen van deze dansen om mensen met inheemse oorsprong te veranderen tot mensen met ladino-identiteit, door middel van hun participatie in deze dansen. Hier overstijgen deze mensen de (vaak veronderstelde) tegenstelling

Dansende Etniciteiten

tussen tradities en moderniteit en wordt het duidelijk dat het geen elkaar uitsluitende tegenpolen zijn. Er kan dus worden gesteld dat Latijns-Amerikaanse dansen *markers of ethnicity* zijn. Ook kan dit worden beredeneerd op basis van hun identificatie als moderne mensen. Aangezien mijn informanten moderniteit verbinden aan ladino-zijn en door middel van de Latijns-Amerikaanse dansen hun moderne identiteit uitdrukken, ben ik van mening dat zij hierdoor impliciet ook hun identificatie als ladino's tot uitdrukking brengen.

Hoofdstuk 6: Conclusie: dansend tussen traditie en moderniteit

Jara Jansen en Randi Käufer

In de empirische hoofdstukken van deze thesis hebben wij de afzonderlijke betekenis van traditionele en moderne dans voor de etnische identiteit van haar beoefenaren beschreven en geanalyseerd, maar juist door de twee groepen te vergelijken, wordt de hiërarchie in etnische identificatie en de rol van mondialisering in identificatieprocessen duidelijk. Vooral met betrekking tot de betekenis van hun dans en de manier waarop de beoefenaren zich identificeren, zijn er interessante variaties tussen de groepen. In dit afsluitende hoofdstuk analyseren wij de opvallendste verschillen en overeenkomsten tussen de traditionele en moderne dansen. Ook zullen wij onze onderzoeksresultaten samenvatten om uiteindelijk antwoord geven op de hoofdvraag die luidt: *Wat is de betekenis van traditionele en moderne dans voor etnische identiteit in Quetzaltenango?*

6.1 De waarde van dans

De betekenis van dans hebben wij onder andere geoperationaliseerd door te kijken naar het belang van dans voor onze informanten. Dit belang is sterk gekoppeld aan gevoelens die de dansen oproepen. Voor de betrokkenen bij moderne dans, draait het dansen vooral om het hebben van plezier en genieten. Zij dansen omdat ze het leuk vinden en de beschrijvingen over wat dans voor hen betekent, zijn gericht op de beleving van de persoon als individu. De klemtoon die zij hierdoor leggen op individualiteit is een kernelement van moderniteit (Hubinger 1997, 528). Hoewel de nadruk ligt op de individuele ervaring, is er wel een gemeenschap van dansenden die het plezier tijdens het dansen deelt en zich daardoor met elkaar verbonden voelt. Wat de traditionele dansen betreft hangen de betekenis en emoties die de dansen oproepen vooral samen met een collectieve verbintenis met de andere dansers en de etnische groep. Deze connectie wordt gevormd, doordat de traditionele dansen emoties oproepen die zijn verbonden met het turbulente Maya-verleden, God en Moeder Natuur. Zij dansen niet om zich als persoon te vermaken en blij te voelen, maar omdat het een gewoonte is die zij van jongs af aan hebben meegekregen, of omdat zij de behoefte voelen hun dansen en cultuur te beschermen.

Bij zowel de traditionele als moderne dansen is respect een aspect van de dansen dat alle informanten benadrukken. Wat zij precies verstaan onder het begrip respect, verschilt

echter. Respect is voor de betrokkenen bij traditionele dansen een essentieel onderdeel van hun levenswijze en de dansen die zij uitvoeren. Voor hen betekent respect het eerbiedig omgaan met de kosmos en de mensen om je heen: “Allereerst [draait het om respect] voor God, maar ook voor Moeder Aarde; de natuur. God geeft alles aan ons, het is ook een manier om god te danken.”¹³⁷ Waar de betrokkenen bij traditionele dansen beargumenteren dat er geen respect is te vinden in moderne sensuele dansen zoals salsa, benadrukken de Latijns-Amerikaanse dansers juist dat het, vanwege de sensualiteit, erg belangrijk is om respect te hebben voor je danspartner. Volgens Aarón¹³⁸ is respect gerelateerd aan de relatie tussen vrouwen en mannen tijdens het dansen. Hij legt uit dat het hebben van respect, dat men leert door te dansen, erom gaat de persoonlijke ruimte van zijn danspartner te respecteren. Dit betekent dat men niet te dicht op elkaar danst. Het dansen draait om genieten, maar het is niet de bedoeling is om verder een relatie met elkaar aan te gaan.

De bespreking van gedachtes over respect is belangrijk voor het begrijpen van de etnische identiteit van de moderne en traditionele dansers, want etnische identiteiten gaan over gedeelde normen en waarden en het gevoel van gemeenschappelijkheid dat hierop gebaseerd is (Barth 1969, 17; Bentley 1987, 26). Aangezien respect een centrale waarde is, zorgt het delen van noties hierover ervoor dat het gevoel van tot een bepaalde groep behoren versterkt wordt. Mensen die zich bezighouden met traditionele dansen, hebben een bepaald idee over wat respect inhoudt. Dit is echter verschillend van de betekenis die degenen die zich bezighouden met moderne dansen, geven aan respect. Dit onderscheid in de interpretatie van normen en waarden zoals respect, wordt zichtbaar in de dansen.

6.2 Etniciteit en hiërarchie

Op de vraag wat etniciteit is, weten de inwoners van Quetzaltenango die zich bezighouden met traditionele dansen meteen een antwoord te geven: “Voor mij is etniciteit de manier waarop iemand leeft; de gewoonten, de dagelijkse dingen. Alle mensen hebben hun manier van ‘zijn’. Je hebt een manier waarop je omgaat met je familie, hoe je andere mensen behandelt. Uiteindelijk is etniciteit dat wat je doet.”¹³⁹ Voor hen is etniciteit dus iets wat je doet, een *performance* van handelingen en praktijken die geassocieerd worden met een bepaalde etnische groep. Ook kunnen deze mensen precies opnoemen welke etnische groepen er in Guatemala

¹³⁷ Miguel, 13/4/17

¹³⁸ Aarón, 12/4/17

¹³⁹ Daniel, 18/3/17

bestaan. Dit zijn volgens hen Garifuna, Xinca, Maya en Ladino. Er kan worden gezegd dat de mensen in Quetzaltenango die traditionele dansen beoefenen een duidelijk beeld hebben van wat etniciteit is en welke etnische groepen er in Guatemala bestaan.

Voor de inwoners van Quetzaltenango die moderne dansen uitvoeren is dit echter niet zo helder en zij kunnen vaak niet aangeven wat de term etniciteit inhoudt en welke etnische groepen er in Guatemala bestaan. Zij gebruiken het begrip etniciteit vaak als synoniem voor 'inheemse culturen' en door dit te doen relateren zij etniciteit niet meteen aan ladino's. Volgens onze interpretatie zijn deze twijfels over wat etniciteit en etnische groepen zijn, gebaseerd op het feit dat ladino's een dominante positie hebben binnen de Guatemalteekse samenleving en dus niet gemarkeerd zijn als etnische groep. Zij zijn de norm, waardoor zij zich niet actief bezig hoeven te houden met het 'verdedigen' van de culturele grenzen van hun (etnische) groep en zich daardoor ook niet bewust bezighouden met de betekenis van 'hun' etnische identiteit. De inheemse bevolking die traditionele dansen beoefent, 'moet' hun etnische identiteit en culturele grenzen echter wel rechtvaardigen en beschermen, omdat zij in de hiërarchische indeling van de Guatemalteekse maatschappij lager staan en discriminatie ervaren door de geprivilegieerde ladino's. Aangezien zij zich dus actiever bezig (moeten) houden met hun gemarkeerde etniciteit, hebben zij een beter beeld over wat etniciteit betekent en wat hun eigen etnische identiteit inhoudt. Dat zij actiever bezig zijn met het markeren van hun etniciteit, heeft er ook mee te maken dat alle personen die traditionele dansen uitvoeren het gevoel hebben dat ze de tradities, en dus ook de dansen, moeten doorgeven en beschermen, omdat deze worden bedreigd. Onder invloed van mondialiseringsprocessen, wordt toenemende verbondenheid en het bewustzijn daarvan vergroot. Dit zorgt ervoor dat zij hun etnische identiteit versterkt benadrukken (Eriksen 2007, 13).

Er kan dus worden gezegd dat de inwoners van Quetzaltenango die zich bezighouden met traditionele dansen een beter beeld hebben van wat het begrip etniciteit omvat dan diegenen die moderne dansen beoefenen. Het verschil in het begrip van etniciteit ligt aan de dominante positie van ladino's in de Guatemalteekse maatschappij en de hieraan verbonden discriminatie tegenover de inheemse bevolking die ertoe leidt dat inheemse mensen zich meer bezighouden met hun etniciteit. Er kan worden gesteld dat traditionele dansen voor inheemse mensen een manier is om zich bezig te houden met hun etniciteit, aangezien traditionele dans een cultureel element is dat de etnische groep 'Maya' karakteriseert. Het belang van traditionele dansen voor de etnische identiteit in Quetzaltenango bestaat dus hierin dat men zijn begrip van etniciteit kan versterken of opbouwen door deze dansen te beoefenen. Wij concluderen dus dat traditionele dansen van betekenis zijn voor de vorming van ideeën over etniciteit. Dit is volgens onze

informanten die moderne dansen beoefenen niet van toepassing op hun dansen. Deze dansen zijn niet als etnische dansen gemarkeerd, omdat zij door de ongemarkeerde groep, ladino's, worden beoefend.

6.3 Opvattingen over etniciteit

Zoals ook uit de literatuur is voortgekomen, is het moeilijk te bepalen wanneer iemand tot Maya of ladino hoort en is de omkadering tussen de twee groepen poreus en flexibel (Taube 2011, 2). Daarom hebben wij onderzocht hoe onze informanten zichzelf identificeerden. Uiteraard bestaan er ladino's die ook traditionele dansen uitvoeren en hiphoppers met inheemse achtergrond, zijn er personen in Guatemala die zich niet ladino of inheems voelen, en bestaan er dansen die een mix van traditioneel en modern zijn. Zoals de literatuur al waarschuwde, zijn de categorieën ladino en inheems & moderniteit en traditie, concepten die een grote invloed hebben op het discours van mensen, maar niet zo zwart-wit als ze eigenlijk lijken. Met deze kritische noot in het achterhoofd willen wij, op basis van de gesprekken met onze informanten, toch concluderen dat de scheiding tussen traditionele en moderne dansers volgens hen wel degelijk gepaard gaat met een scheiding van etnische identiteit. De betrokkenen bij traditionele dansen die wij hebben gesproken, beschrijven zichzelf allen als inheems, omdat zij - naar eigen zeggen - inheemse voorouders (en bloed) hebben, maar vooral omdat zij inheemse gebruiken en tradities uitvoeren. Bij de moderne dansers ligt dit gecompliceerder. Zij identificeren zich wel als ladino's, maar ze relateren ladino-zijn niet meteen aan etniciteit. Hoewel de traditionele dansers ladino's duidelijk als etnische groep zien, beschrijven de moderne dansers ladino's pas als etnische groep, wanneer hun expliciet gevraagd wordt wat ladino's zijn.

Ook is er een opvallende scheiding wat betreft ideeën over 'de Guatemalteekse identiteit'. De informanten die zijn betrokken bij de moderne dansen identificeren zich allen op de eerste plaats als Guatemalteeks. Zij prefereren het om iedereen als Guatemalteek te zien, onafhankelijk van haar of zijn etnische achtergrond, want "in het maken van onderscheid tussen... groepen, ontstaat discriminatie"¹⁴⁰. De informanten die traditionele dansen uitvoeren zijn het hier absoluut niet mee eens. Volgens hen is juist het niet benoemen van de verschillen een vorm van discriminatie. Op de eerste plaats staat voor hen dan ook hun inheemse identiteit. En als ze zich al Guatemalteeks voelen, komt dit op de tweede plaats en hechten zij hier weinig waarde aan. Zij zien de Guatemalteekse identiteit als een label dat wordt opgeplakt door de

¹⁴⁰ Fernanda, 11/4/17

staat en elite om te impliceren dat er eenheid en gelijkheid is in Guatemala. Daardoor worden de verschillen die er zijn tussen de etnische groepen volgens hen niet erkend. De ladino's verheffen zich boven de etnische groepen en de discriminatie, wat opnieuw hun geprivilegieerde en dominante positie in de Guatemalteekse maatschappij bevestigt.

6.4 Dans als etnische marker

Voor de inwoners van Quetzaltenango die zich bezighouden met traditionele dansen, is er een sterk verband tussen het beoefenen van deze dansen en hun etnische identificatie als Maya. Volgens hen is deze relatie gemarkeerd omdat zij kunnen laten zien dat zij Maya zijn door te dansen en tegelijkertijd Maya zijn, omdat zij dansen. Door de traditionele dansen kunnen zij dus uitdrukken dat zij inheemse Maya zijn. Dit wil zeggen dat traditionele dansen een performance zijn van 'de' etnische identiteit van hun beoefenaren en ze daardoor etniciteit markeren. Traditionele dansen kunnen aldus worden beschouwd als *marker of ethnicity* (Fischer Hendrickson 2003, 99).

Voor de inwoners van Quetzaltenango die zich bezighouden met moderne dansen, is dit verband tussen het beoefenen van deze dansen en hun etnische identificatie als ladino's minder duidelijk. Velen van hen zijn van mening dat er geen relatie bestaat tussen dans en ladino-zijn. Deze ontkenning is terug te voeren op het feit dat ladino's zich niet per se als etnische groep zien, omdat ze de ongemarkeerde norm zijn, en dus ook 'hun' dansen niet in verband brengen met etniciteit. Dat de dansenden geen relatie zien tussen moderne dansen en ladino-identiteit, betekent echter niet dat er geen verband bestaat: dit is er wel. Wij beargumenteren dat ook moderne dansen etnische *marker* zijn van etnische identiteit, alleen dat de beoefenaren zich hiervan minder bewust zijn dan diegenen die traditionele dansen uitvoeren. Moderne dansen markeren 'de' etnische identiteit van ladino's doordat deze dansen het mogelijk maken de moderniteit van zijn beoefenaren uit te drukken die geassocieerd is met ladino's.

Wij kunnen dus concluderen dat moderne en traditionele dans als etnische *marker* in Guatemala kunnen worden gezien, net zoals onder anderen Fischer en Hendrickson (2003) kleding als *marker of ethnicity* beschrijven. Op basis van onze analyse stellen wij dat dans voor de inwoners van Quetzaltenango een belangrijk element is om hun etnische identiteit uit te drukken. Naast het uitdrukken van etnische identiteit maken deze moderne en traditionele dansen het ook mogelijk deze etnische identiteit te (re)construeren: doordat zij dansen, voelen

zij zich meer Maya¹⁴¹. Deze (re)productie wordt vooral duidelijk in het proces dat Fischer en Hendrickson (2003, 23, 100) als *'passing'* definiëren, namelijk het wisselen van etnische groep/identiteit. De inwoners van Quetzaltenango die zich bezighouden met moderne dansen, zowel als diegenen die traditionele dansen beoefenen, zijn het erover eens dat het voor inheemse mensen mogelijk is om ladino 'te worden'. Volgens onze informanten die moderne dansen uitvoeren, spelen deze dansen hierin een grote rol, omdat de inheemse persoon die moderne dansen doet hierdoor een handeling uitvoert die met ladino's geassocieerd is. Door deze ladino-activiteit uit te voeren, kunnen zij dus tot deze etnische groep overgaan. Hier komt de rol van etniciteit als *performance* naar voren. Het performen van etniciteit heeft volgens onze informanten echter een grens. Zowel onze informanten die traditionele dansen beoefenen als diegenen die op moderne ritmen dansen, zijn het erover eens dat het hier echter alleen om een 'verkleeding' gaat. Dit wil zeggen dat de inheemsen zich kunnen voordoen als ladino's, maar dat dit beperkt is, omdat zij door hun oorsprong altijd inheems zullen blijven. De ideeën over etnische identiteit zijn dus context-afhankelijk. In het algemeen zien de informanten etnische identiteit als iets wat je doet en dus als *performance*, maar wanneer het gaat om het benoemen en passeren van etnische grenzen, zijn zij van mening dat etnische oorsprong altijd een rol zal blijven spelen en grijpen zij terug op kenmerken als bloed, lengte en huidskleur. Op die manier houden zij de etnische grens in stand.

Het is van betekenis dat onze informanten alleen praten over het wisselen van inheems naar ladino, en niet andersom. Doordat inheemsen moderne dansen kunnen gebruiken om hun etnische identiteit te verwisselen en zichzelf door de dans als ladino te markeren, maar dit andersom niet mogelijk is, geven traditionele en moderne dansen in Quetzaltenango de etnische hiërarchie van de Guatemalteekse samenleving weer. Wij beargumenteren dat de moderne en traditionele dansen in Quetzaltenango zelfs als (re)productie van deze ongelijkheid in markering van etnische groepen kunnen worden gezien, doordat traditionele dansen de markering van inheemsen als de 'Ander' versterken, en moderne dansen evenwel als de etnische groep 'ladino' als onbestempeld gelden. Daarom kan er worden gezegd dat het belang van traditionele en moderne dansen voor etniciteit in Quetzaltenango hierin bestaat dat deze dansen het verschil tussen de etnische groepen 'ladino's' en 'inheemsen' markeren en visualiseren.

In deze thesis hebben wij laten zien dat zowel traditionele als moderne dans van belang zijn voor etnische identiteit in Quetzaltenango. Voor alle informanten speelt dans een belangrijke rol voor 'wie zij zijn'. Dit betekent dat moderne en traditionele dansen deel

¹⁴¹ Fernando, 14/3/17

Dansende Etniciteiten

uitmaken van de identificatie van diegenen die deze beoefenen. Er kan dus worden geconcludeerd dat de betekenis van moderne en traditionele dansen voor etnische identiteit in Quetzaltenango is dat de dansers hun etnische identiteit in deze dansen belichamen en markeren. Of, zoals Shay (2006, 56) stelt: *“Dance constitutes one of the major vehicles for ethnic reinvention and the construction of ethnicity, identity, and heritage.”*

Bibliografie

- Alonso, Ana M. 1994. "The Politics of Space, Time and Substance: State Formation, Nationalism and Ethnicity". *Annual Review of Anthropology* 23: 379-405.
- Appadurai, Arjun. 1990. "Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy." *Public Culture* 2(2): 584-602
- Barth, Fredrik. 1969. *Ethnic Groups and Boundaries: the Social Organization of Cultural Difference*. Long Grove: Waveland Press
- Bentley, Carter G. 1987. "Ethnicity and Practice." *Comparative Studies in Society and History* 29(1): 24-55.
- Brekhus, Wayne. 1998. "A Sociology of the Unmarked: Redirecting Our Focus." *Sociological Theory* 16(1): 34-51.
- Buckland, Theresa Jill ed. 2006. *Dancing from Past to Present: Nation, Culture, Identities*. The University of Wisconsin Press.
- Butler, Judith, and Gender Trouble. 1990 "Feminism and the Subversion of Identity." New York: Routledge
- Canclini, Néstor García. 2005. *Hybrid Cultures: Strategies for Entering and Leaving Modernity*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Coleman, W., & Sajed, A. 2013. *Fifty Key Thinkers on Globalization*. New York: Routledge.
- Duffy, M. 2005. "Performing Identity within a Multicultural Framework." *Social & Cultural Geography*, 6(5): 677-692.
- Eriksen, Thomas H. 1991. "The Cultural Contexts of Ethnic Difference". *Man* 26(1): 127-144.

Eriksen, Thomas H. 2007. *Globalization: The Key Concepts*. Oxford: Berg Publishers.

Eriksen, Thomas H. 2010. *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives*. London: Pluto Press.

Fischer, Edward, and Carol Hendrickson. 2003. *Tecpán Guatemala: A Modern Maya Town in Global and Local Context*. Cambridge: Westview Press.

Fischer, Edward and Peter Benson. 2006. *Broccoli and Desire: Global Connections and Maya struggles in Postwar Guatemala*. Stanford: Stanford University Press.

García Escobar, Carlos R. 1996. *Atlas Danzario de Guatemala*. Guatemala: Universidad de San Carlos.

Giddens, Anthony. 2013. *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.

Grau, Andrée. 2007. "Dance, Identity, and Identification Processes in the Postcolonial World." In: Franco, Susanne en Nordera, Marina. *Dance discourses: keywords in dance research*. 189-207. Abingdon: Routledge.

Green, Linda. 2003. "Notes on Mayan Youth Rural Industrialization in Guatemala." *Critique of Anthropology*. 23(1): 51-73.

Guadeloupe, Francio. 2009. *Chanting Down the New Jerusalem: Calypso, Christianity, and Capitalism in the Caribbean*. Los Angeles: University of California Press.

Gusfield, Joseph R. 1967. "Tradition and Modernity: Misplaced Polarities in the Study of Social Change." *American journal of sociology* 72(4): 351-362.

Hendrickson, Carol. 1995. *Weaving Identities: Construction of Dress and Self in a Highland Guatemala Town*. Austin: University of Texas Press.

- Hubinger, V. 1997. "Anthropology and Modernity." *International Social Science Journal*. 49(154): 527-536.
- Hutcheson, M. F. M. 2003. *Cultural Memory and the Dance-Dramas of Guatemala: History, Performance, and Identity among the Achi Maya of Rabinal* (Doctoral dissertation, State University of New York at Buffalo).
- Inda, Jonathan Xavier, Renato Rosaldo. 2008. "Tracking Global Flows" in: *The Anthropology of Globalization-A Reader*. Malden: Blackwell Publishing.
- Kaepler, Adrenne L. 1978. "Dance in Anthropological Perspective". *Annual Review of Anthropology* 7: 31-49.
- Kaepler, Adrienne L. 2000. "Dance Ethnology and the Anthropology of Dance". *Dance Research Journal* 32(1): 116-125.
- Kraidy, Marwan M. 1999 "The Global, the Local, and the Hybrid: a Native Ethnography of Glocalization" *Critical Studies in Mass Communication* 16(4): 456-476.
- Kringelback, Hélène Neveu, and Jonathan Skinner. 2012. *Dancing Cultures: Globalization, Tourism and Identity in the Anthropology of dance*. New York Berghan books.
- Krystal, Matthew. 2012. *Indigenous Dance and Dancing Indian: Contested Representation in the Global Era*. Colorado: University Press of Colorado.
- Leonard, M. 2005. "Performing Identities: Music and Dance in the Irish Communities of Coventry and Liverpool." *Social & Cultural Geography* 6(4): 515-529.
- Little-Siebold. C. 2001. "Beyond the Indian-Ladino Dichotomy: Contested Identities in an Eastern Guatemalan Town." *Journal of Latin American Anthropology*. 6(2): 176-197.
- Nilan, Pam, and Carles Feixa. 2006. *Introduction: Youth hybridity and plural worlds*.

Reed, Susan. 1998. "The Politics and Poetics of Dance". *Annual Review of Anthropology* 27: 503-532.

Robertson, Roland. 1995. "Glocalization: Time-space and Homogeneity-heterogeneity." 25-45. In: Featherstone, Mike, Scott Lash, and Roland Robertson. *Global Modernities*. London: Sage.

Rostow, Walt Whitman. 1960. *The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto*. Cambridge: Cambridge University Press. 1-16.

Shapiro, S. B. 2008. *Dance in a World of Change: Reflections on Globalization and Cultural Difference*. Verenigde Staten: Human Kinetics.

Shay, Anthony. 2006. *Choreographing Identities: Folk Dance, Ethnicity and Festival in the United States and Canada*. Jefferson: McFarland & Company.

Taube, Rhonda. 2011. "Manufacturing Identities: Masking in Postwar Highland Guatemala." *Latin American Perspectives*. 0094582X11427891.

Tomlinson, J. 2003. "Globalization and Cultural Identity." *The Global Transformations Reader 2*: 269-277.

Yelvington, Kevin A. 1991. "Ethnicity as Practice? A Comment on Bentley." *Comparative Studies in Society and History*. 33(1): 158-168

Bijlagen

Bijlage 1: Informantenlijst modern dansen

Naam	leeftijd	Betrokkenheid bij dans	Baan/opleiding
Aarón	22 jaar	Danst bachata en salsa	Student
Adrián	18 jaar	Danst breakdance	Student
Aitana	17 jaar	Danst breakdance en hiphop	Middelbare school
Alejandra	17 jaar	Danst salsa	Middelbare school
Amanda	24 jaar	Danst bachata en salsa	Student
Carlos	21 jaar	Danst bachata, ballet, breakdance, hiphop, jazz, salsa. Ook heeft hij zijn eigen dansschool	Dans docent
Christopher	27 jaar	Danst breakdance en hiphop	Rapper
Diana	23 jaar	Danst bachata en salsa	Juf
Emilio	24 jaar	Danst bachata en salsa	Toeristengids/ Spaans docent
Esteban	32 jaar	Danst bachata, hiphop en salsa. Ook heeft hij zijn eigen dansschool.	Dans docent
Fernanda	26 jaar	Danst salsa	Student
Gabriela	17 jaar	Danst bachata en salsa	Middelbare school
Iván	24 jaar	Danst bachata, chachacha, merengue, salsa en zumba. Ook heeft hij zijn eigen dansschool	Dans docent
Javier	28 jaar	Danst bachata, ballroom, chachacha, merengue en salsa. Ook heeft hij zijn eigen dansschool	Dans docent
José	24 jaar	Danst salsa	Kok
Jorge	19 jaar	Danst breakdance	Student

Dansende Etniciteiten

Juliana	23 jaar	Danst salsa en neemt ook deel aan competities	Student
Leonardo	25 jaar	Danst salsa	Leverancier
Luna	25 jaar	Danst zumba	Dans docent
Luís	31 jaar	Danst bachata en Salsa	Accountant
Mateo	21 jaar	Danst bachata, ballet, breakdance, hiphop, jazz en salsa. Ook heft hij zijn eigen dansschool	Dans docent
Mauricio	23 jaar	Danst bachata en salsa	Student
María	34 jaar	Danst bachata, Kizomba en Salsa	Spaans docent
Pablo	28 jaar	Danst breakdance	Verkoopster
Paloma	17 jaar	Danst breakdance	Middelbare school
Ricardo	24 jaar	Danst convite	Spaans docent
Sofía	20 jaar	Danst ballet en salsa	Student

Bijlage 2: Informantenlijst traditionele dansen

Naam	Leeftijd	Betrokkenheid bij dans	Baan/opleiding
Alberto	22 jaar	Danst Son	Taaldocent, student
Alexa	34 jaar	Danst Convite	Schoonheidsspecialiste
Ana	33 jaar	Danst Son en Danza Maya	Werkt in piñatawinkel
Andrea	41 jaar	Danst Son en is Guia Spiritual	Werkt in huis en in kledingwinkel
Arturo	52 jaar	Directeur dansgroep	Houtbewerker.
Brayan	34 jaar	Danst Son, was vroeger Tertulero (ceremoniemeester)	K'iche' en Spaans docent en werkt als gids in Guatemala en

Dansende Etniciteiten

Daniel	31 jaar	Danst Son en Danza Maya	Kantoorbaan
Evan	34 jaar	Directeur Danza Maya groep	Verkoper
Evelyn	21 jaar	Danst son en Danza Maya	Student
Fernando	44 jaar	Danst Son en heeft vroeger Danza Maya gedanst. Is Tertulero; Ceremoniemeester	Ceremoniemeester en actief bij een groep die strijd voor inheemse rechten
Glenda	14 jaar	Danst Son	Middelbare school
Gloria	40 jaar	Danst Son	Taaldocente
Isabel	20 jaar	Danst Son, heeft Danza Maya gedanst en is Reina Indigena	Serveerster
Jose	18 jaar	Danst Son	Traditionele kledingmaker
Julia	19 jaar	Danst Son, heeft Danza Maya gedanst en is Reina indigena	Student
Lorena	51 jaar	Danst Son	Taaldocent
Luis	27 jaar	Danst Son en Danza Maya, Is tertulero (Ceremoniemeester),	Werkt voor de gemeente
Magda	24 jaar	Danst Son en Danza Maya	Werkt in huis
Maria	40 jaar	Betrokken bij Danza Maya groep	Onbekend
Marcos	37 jaar	Danst Son	Docent K'iche'
Mariela	23 jaar	Danst Son en Danza Maya	Student
Maynor	24 jaar	Danst Convite	Taaldocent, student
Mayra	32 jaar	Danst Son en is Guia spiritual	Advocaat
Melanie	74 jaar	Danst Son, was Reina Indigena in de Jaren 70.	Gepensioneerd
Miguel	37 jaar	Directeur Danza Maya groep	Werkt in een Bruidzaak
Mila	12 jaar	Danst Son en Danza Maya	Gaat naar school
Pablo	23 jaar	Danst Convite	Taaldocent, student

Dansende Etniciteiten

Roberto	60 jaar	Directeur Danza Maya Groep	Directeur kunstschool
Rosalina	42 jaar	Danst Son	Directeur van een buitenschoolse opvang
Sandra	68 jaar	Danst Son	Eigenaresse winkel

Bijlage 3: Spaanse samenvatting

Resumen de la tesis ‘etnias bailando: una investigación antropológica sobre el significado de bailes modernos y tradicionales de la identidad étnica en Quetzaltenango, Guatemala’ escrito por Jara Jansen y Randi K. Käufer.

En todo el mundo hay personas que bailan. Bailan por diversión o como parte de una ceremonia. Los bailes son parte de las tradiciones, sino también de la cultura popular. Gracias a los medios modernos de comunicación personas en todo el mundo entran en contacto con las costumbres de los demás, incluyendo el baile. Eso significa que llegan nuevas formas de baile en lugares donde antes no había y también que van cambiando los bailes existentes. Por otra parte, los bailes tradicionales que se han perdido con el paso del tiempo una vez más son ‘inventados’ para contribuir a mantener la tradición. Aquí la gente puede expresar su solidaridad con la tradición a través del baile. Por lo tanto, el baile es un tema interesante para examinar la dinámica de la globalización en relación a la identidad. ¿Qué significa bailar para una persona? ¿Qué significa para su vida diaria, su identidad y su conexión con un grupo étnico?

En nuestra tesis investigamos esta relación entre bailes modernos y tradicionales y la identidad étnica de las personas en Quetzaltenango que los bailan. Aquí Randi Käufer estudió el parte de los bailes modernos y Jara Jansen el de los bailes tradicionales. Nuestra meta era para, al final, comparar los resultados de los bailes modernos con los de los bailes tradicionales. Para examinar la relación entre los bailes y la identidad étnica hicimos una investigación antropológica, o sea usamos métodos cualitativas como la observación participante y hablamos mucho con las personas que bailan. El proyecto fue parte de nuestra licenciatura ‘Antropología Cultural’ y es la tesis para graduarnos.

En nuestra tesis, se muestra que tanto los bailes modernos como los bailes tradicionales son relevante para la identidad y la vida (diaria) de las personas que los bailan. La gente con

que hablamos indica que el baile tiene un papel importante en la cuestión ‘quiénes son’. O sea, el baile es parte de la identificación de los que lo practican, porque obtienen muchas características y valores, como por ejemplo respeto, a través del baile.

En cuanto al significado de la identidad étnica, hay una diferencia entre los bailes modernos y tradicionales. Para explicar el significado de los bailes modernos y tradicionales para la identidad étnica, es importante que demos lo que es etnicidad para las personas que bailan. La gente que se dedica a los bailes tradicionales tiene una idea muy clara de que es: para ellos etnicidad es algo que uno hace, es una actuación de prácticas y actos que son asociados con un cierto grupo étnico. Para las personas de Quetzaltenango que practican bailes modernos (como la salsa, bachata, etc.) a menudo no pueden especificar que es un grupo étnico. Nosotras pensamos que las personas que bailan bailes modernos no tiene una idea distinta sobre que es etnicidad, porque, como nos decían, la mayoría de ellos son ladinos. Los ladinos son la norma en la sociedad guatemalteca, por lo que no son marcados como grupo étnico. O sea, ellos no tienen que ‘defender’ las fronteras culturales de su grupo (étnico) y, por tanto, es que no se involucran consciente del significado de su identidad étnica. En vez de describirse como ladino, se sienten Guatemaltecos. Sin embargo, los indígenas que practican bailes tradicionales ‘tienen que’ justificar y proteger sus fronteras culturales, porque son marcados como ‘el otro’ en la jerarquía de la sociedad guatemalteca. Entonces, porque ellos activamente hacen frente con su etnia, tienen una mejor idea de lo que es un grupo étnico. Aquí los bailes tradicionales son una forma de preocuparse por su origen étnico, porque los bailes tradicionales son un elemento cultural que caracteriza el grupo étnico ‘Maya’. Por tanto, se puede decir que los bailes tradicionales son importante para la formación de las ideas sobre etnicidad, mientras eso no es aplicable a los bailes modernos.

A pesar de esa diferencia, el baile es un medio para expresar la identidad (étnica) para ambos, la gente que practica bailes modernos y las personas que se dedican a bailes tradicionales. Para la gente con que hablamos y que se identifica como Maya, los bailes tradicionales son un medio para visualizar esa identificación y explícitamente expresarla. Con respecto a bailes modernos, la relación entre estos bailes y la identidad étnica de sus practicantes es menos obvio. A través del baile los bailarines modernos refieren a su modernidad y bailando demuestran que son personas modernas. Sin embargo, así expresan su identidad como ladinos, porque decían que para ellos ser ladino y ser moderno son estrechamente vinculados. Por lo tanto, se puede concluir que el significado de los bailes modernos y tradicionales para la identidad étnica en Quetzaltenango se encuentra en que los bailarines representan y marcan su identidad étnica en estos bailes. Entonces podemos ver los bailes como marcador de etnicidad.

Bijlage 4: Origineel figuur 1

Objetivo de nuestra Asociación

La Asociación Cultural Maya Jade:

Los objetivos de nuestra asociación es rescatar, fomentar y enriquecer la cultura maya kiche de nuestros ancestros a través de la niñez y adolescencia quezalteca.

Hoy en día vemos los problemas que están sucediendo en nuestra sociedad la falta de los valores pilares que sostienen a un pueblo, la pérdida del respeto a nuestra tierra y el no tener conciencia de nuestro actos. Hacen que nosotros como JADE nos involucremos, trabajemos con niños y adolescentes para poder inculcar buenos principios y valores para logra tener un futuro mejor ya que en ellos está el nuevo cambio.

.

Asociación cultural Maya Jade Rescatado nuestra cultura
Maya Kiche para un mejor Sociedad.

Reflectie Jara Jansen

Het onderzoek doen in een nieuwe en onbekende omgeving heb ik als erg prettig ervaren en ik was graag langer gebleven in Guatemala. Ik denk dat ik in deze 3 maanden meer heb geleerd over het doen van veldwerk, dan in de 3 jaar die ik antropologie heb gestudeerd. Natuurlijk heeft het geholpen om tijdens de voorbereidende cursussen te lezen over het doen van veldwerk, de bijkomende valkuilen en ethische dilemma's, maar deze ervaring heeft mij geleerd dat je je nooit helemaal kan voorbereiden op het veld, hoe veel je ook leest en verdiept. Ik denk dat het mij vooral heeft geholpen dat ik al in het buitenland had gewoond en gewerkt. Daar heb ik eerder ervaren hoe het is om mij aan te passen en te wennen aan leven in een nieuwe omgeving, met nieuwe mensen, gebruiken en gewoonten. Met het loslaten van thuis had ik ook geen moeite. Ik bevond mij als veldwerker volledig in het veld, had weinig contact met thuis en nooit last van heimwee, waardoor ik me goed kon onderdompelen in het leven in Xela en focussen op het onderzoek.

Tijdens de gehele periode heb ik goed contact gehad met mijn informanten en werd ik overall heel erg hartelijk ontvangen. Mijn informanten waren blij dat er iemand was die naar hun luisterde en deelden graag al hun ervaringen, meningen en kennis. Graag had ik nog een betere band met hun opgebouwd, maar vanwege drukke levens en de beperkte mogelijkheden om participerende observatie en *hanging out* uit te voeren, had ik buiten de interviews om maar af en toe contact met mijn informanten. Ook was er in Quetzaltenango een grote gemeenschap van buitenlandse Spaans studenten die moeilijk te ontlopen is. Ik heb dit niet als negatief ervaren, want dit zorgde voor een goede afwisseling met het onderzoeken, maar het lijkt het mij ook leuk om de volgende keer onderzoek doen op een plek of situatie waar minder buitenlanders zijn en ik me nog meer echt kan onderdompelen in het leven van de mensen daar.

Ik denk dat ik een vrij nuchtere veldwerker ben en mij snel aanpas. Ik ben niet snel bang, gechoqueerd of onder de indruk. Het voordeel hiervan is denk ik dat ik makkelijk met mensen mee ga en alles aangrijp dat op mijn pad komt. Door mijn nuchterheid laat ik het echter niet altijd heel duidelijk merken dat ik erg geïnteresseerd of enthousiast ben, ook al ben ik dit wel. Als onderzoeker is het denk ik erg belangrijk om mijn interesse en enthousiasme over te brengen naar mijn informanten, dus heb ik geleerd dat ik hier actief mee bezig moet zijn. Daarnaast ben ik een veldwerker die het vervelend vindt om (het gevoel te hebben) mensen in de weg te zitten of lastig te vallen. Ik vind het belangrijk om iedereen te vriend te houden en ben daarom soms afwachtend geweest tijdens de participerende observatie, maar ook wanneer mensen niet op mijn berichten antwoordden. Tot op zekere hoogte is dit goed, maar voor een vlotter verloop van een onderzoek zou het beter zijn als ik iets moediger en brutaler zou zijn.

Dansende Etniciteiten

Soms voelde ik mij bezwaard om onderzoek te doen naar iets, in een land waar ik niet vandaan kom en de taal niet vloeiend spreek. Dit is een klassiek antropologen probleem en ik probeerde dit voor mezelf te rechtvaardigen door mezelf eraan te herinneren dat dit onderzoek vooral is om te leren en dat het onmogelijk is om alles te weten te komen wat er te weten valt. Toch vond ik het lastig om dit los te laten, want door de korte periode had ik vaak het gevoel dat ik niet alles kon doen wat ik wilde doen, en daarom te kort deed aan het onderwerp. Dit heeft ook te maken met mijn perfectionisme. Aan de ene kant is dit positief, omdat ik hierdoor alles zo goed en compleet mogelijk wil doen, maar aan de andere kant heeft dit er ook voor gezorgd dat ik inging op details die er soms niet toe deden en kon ik gefrustreerd raken omdat ik het gevoel had niet alle complete data te kunnen verzamelen in de korte tijd die wij hadden. Gedurende dit onderzoek heb ik geleerd dat écht compleet zijn nou eenmaal niet mogelijk is. Iedereen spreken is onmogelijk en er is altijd meer te ontdekken en te onderzoeken. Dit heb ik leren accepteren en ga ik zeker meenemen naar de volgende keer.

Omdat het een compleet nieuwe ervaring was, speelde bij mij continue de vragen: doe ik het wel goed? Is het genoeg? Vooral toen ik zag dat het bij Randi en de collega onderzoekers in Guatemala allemaal veel sneller ging, begon ik te twijfelen of ik het wel goed deed. Ik ben erachter gekomen dat de beginfase; het zoeken, afspreken en leren kennen van informanten, belangrijker is en een groter deel van het onderzoek is dan ik van tevoren had gedacht. Uiteindelijk kwam het allemaal goed en heb ik geleerd dat elk onderzoek zijn eigen tempo en mogelijkheden kent. Er is nou eenmaal geen vast draaiboek voor antropologisch veldwerk en vergelijken met anderen heeft geen zin; uiteindelijk moet je alles zelf ervaren en inspelen op de situatie in het veld. Al met al denk ik dat dit het belangrijkste leerpunt was. Het gehele onderzoek, en vooral het veldwerk voor mij een geweldige ervaring waar ik antropoloog, maar ook als mens erg veel van heb geleerd. Ik heb er zo veel van geleerd, dat ik niet kan wachten om dit allemaal in de praktijk te brengen tijdens een volgende onderzoek, en mij nog langer en beter onder te dompelen in een nieuwe onbekende wereld.

Reflectie Randi Käufer

In het begin van mijn veldwerk heb ik een enigszins passieve rol aangenomen en alles een beetje op mij af laten komen. Hierbij speelde volgens mij een grote rol dat ik in het begin meteen Iván heb leren kennen bij wie ik zelf elke dag salsalessen nam en in wiens studio ik veel *hanging out* en participerende observatie heb gedaan om potentiële informanten te leren kennen. Met hem heb ik relatief snel een goed rapport opgebouwd en werd hij naast een hoofdinformant ook een poortwachter voor mij. Doordat hij mij meenam naar vele dans-gerelateerde activiteiten in Quetzaltenango en mij in contact bracht met andere dansers, deed ik minder initiatief in het zoeken van bijkomende activiteiten en dansers. Dit wil niet zeggen dat ik compleet afhankelijk was van hem, want ik ben ook naar andere dansscholen en locaties gegaan om mensen te benaderen en participerende observatie uit te voeren. Ik denk echter dat ik hier in het begin een beetje meer had moeten door pakken en assertiever had moeten zijn. Gelukkig ben ik mij hiervan na de tweede rapportage bewust geworden en ik heb de regie meer in eigen handen genomen door op zoek te gaan naar diverse informanten en activiteiten. Achteraf ben ik nog steeds blij dat ik Iván als informant en poortwachter had, omdat hij mij toegang heeft gegeven tot vele situaties en mensen, maar ik weet nu dat ik voor mijn volgend onderzoek niet te veel op één persoon moet leunen.

Als veldwerker was ik iemand die veel waarde hechtte aan een goed rapport met mijn informanten. Hierbij vergat ik echter soms dat rapport geen doel is maar een middel en ik neigde de relatie met mijn informanten nu en dan meer als een vriendschap te zien, dan op een onderzoeker-informant relatie. Dit kwam volgens mij omdat ik activiteiten met mijn informanten ondernam die in een setting plaatsvonden die normaal gesproken aan plezier verbonden is; zo ging ik met informanten bijvoorbeeld tafeltennisspelen of een waterpark bezoeken. Maar ook het dansen in discotheken dat onderdeel was van mijn onderzoek, was voor mijn informanten gerelateerd aan vermaak en dus vergaten zij snel dat ik eigenlijk een onderzoeker was die vooral interesse had in hun informatie. Ik heb er desondanks voor gekozen om verder in dat soort settings met mijn informanten af te spreken, omdat ik van mening ben dat mijn instelling en optreden tegenover mijn informanten betekenisvoller was dan de omgeving. Daarom heb ik steeds geprobeerd om over onderwerpen van mijn onderzoek te praten die ‘gewone’ vrienden/vriendinnen niet zouden aanspreken, zodat zij zich voortdurend van mijn rol als onderzoeker bewust waren. Er waren echter ook situaties, zoals het verjaardagsfeestje van een van mijn informanten, waar ik deze functie heb los gelaten en alleen als vriendin beschouwde. Op dat soort momenten heb ik expliciet laten merken dat ik er niet als onderzoeker was door dit van tevoren aan te geven en heb hierdoor de scheiding van mijn

positie als onderzoeker versus vriendin altijd duidelijk gemaakt. Tijdens het veldwerk heb ik dus geleerd hoe ik om moet gaan met rapport en het behouden van een balans tussen een professionele onderzoeker-informant relatie en een vriendschap. Ook ben ik erachter gekomen dat het investeren in tijd en moeite in relaties met informanten de moeite waard is, omdat ik (vooral in de eindperiode van mijn veldwerk) hiervoor veel heb terug gekregen. Ik heb het gevoel dat het vanwege het vertrouwen tussen mij en mijn informanten was dat ik uiteindelijk diepgaande en uitgebreide informatie kon verzamelen.

Een ander leermoment dat ik gedurende het onderzoek heb gekregen, was dat ik mij ervan bewust werd dat de informatie die ik kreeg echt waardevol was en hoewel het eigenlijk geen gevoelige informatie was - wel gevoelig kon zijn als het in de handen van iemand komt die het niet hoort te zien. Hier ben ik achter gekomen nadat ik 's ochtends een interview met Javier had en later met Iván ging praten. Op zijn vraag wat ik op de dag al had gedaan, vertelde ik dat ik een gesprek had met Javier (die vroeger een goede vriend van hem was). Toen Iván vervolgens vroeg wat Javier verteld heeft, wilde ik al antwoorden, toen ik mij ineens bedacht dat dit vertrouwelijke informatie was en dat het echt niet toelaatbaar zou zijn als ik dit aan andere informanten zou vertellen. Dit begreep Iván gelukkig en vroeg niet verder door. Door deze ervaring en de schik dat ik het bijna wel had verteld, heb ik geleerd zorgvuldiger om te gaan met mijn informatie.

Met betrekking tot de data heeft het mij tijdens het veldwerk erg geholpen om een overzicht te creëren van de informatie die ik al had verzameld door middel van het tussentijds coderen van mijn data met de analysesoftware Nvivo. Hierdoor heb ik dataverzameling en analyse afgewisseld, wat ervoor zorgde dat ik zag wat voor informatie ik nog miste voor het beantwoorden van mijn onderzoeksvraag en waar ik dus nog verder op in moest gaan. Bovendien heeft dit proces ideeën voor nieuwe onderwerpen opgeroepen, zodat ik vervolgens mijn vragen kon aanpassen en op deze manier de kwaliteit van mijn onderzoek kon verhogen.

Het hele bachelor project heeft mij geleerd hoe een onderzoek werkt; van het opzetten van het onderzoek, tot het doen van veldwerk en het schrijven over de onderzoeksresultaten. Bij een toekomstig onderzoek kan ik mij dus helemaal richten op de inhoud hiervan, omdat ik al bekend ben met het hele proces en meer vertrouwen heb in mijn eigen vaardigheid dit uit te voeren. In het algemeen kan ik zeggen dat er veel dingen waren die ik beter had kunnen doen tijdens mijn veldwerk (en het schrijfproces ervoor en erna), maar dat ik juist van deze 'fouten' heb geleerd en het nu beter weet voor mijn volgend onderzoek, dat er hopelijk gaat komen. Ik heb erg genoten van het hele onderzoek en het veldwerk in het bijzonder, vooral, omdat ik eindelijk zelf kon doen waar antropologie eigenlijk over gaat en waarover ik de afgelopen drie

Dansende Etniciteiten

jaar heb gelezen en gehoord. Deze ervaring heeft bevestigd dat antropologie precies is wat mij gelukkig maakt en waar ik mijn leven aan wil besteden. Maar het is mij wel duidelijk geworden dat ik graag aan de slag wil gaan met toegepaste antropologie en onderzoek zodat ik daadwerkelijk in staat ben levens van minder geprivilegieerde mensen te veranderen.

Foto 1: Ik tijdens mijn participerende observatie in de dansclub 'Pool & Beer' waar ik elke woensdag naar de salsa avond ging.

Foto 2: Iván en ik. Hier heb ik in het einde van mijn veldwerk een certificaat gekregen voor mijn participatie in de danslessen bij 'Escenic Salsa Studio'.